

Eija Bentaboula, Erica Winter

Kulttuurinen vanhustyö palvelukeskus Wilhelmiinan ryhmäkodeissa

Alkukartoitus Miina Sillanpään Säätiön kehittämishankkeelle

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Geronomi AMK

Vanhustyön koulutusohjelma

Opinnäytetyön raportti

6.12.2016

Tekijä(t) Otsikko	Eija Bentaboula, Erica Winter Kulttuurinen vanhustyö palvelukeskus Wilhelmiinan ryhmäkoodeissa – Alkukartoitus Miina Sillanpään Säätiön kehittämishankkeelle
Sivumäärä Aika	51 sivua + 5 liitettä 6.12.2016
Tutkinto	Geronomi AMK
Koulutusohjelma	Vanhustyön koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Vanhustyö
Ohjaaja(t)	yliopettaja Tuula Mikkola
Tämä opinnäytetyö käsittelee kulttuurista vanhustyötä – sen merkitystä ja hyödyntämistä arjessa. Työ toteutettiin yhteistyössä Kohti luovaa arkea -tutkimus- ja kehittämishankkeen sekä Miina Sillanpään Säätiön kanssa. Säätiön omistama palvelukeskus Wilhelmiina toimi opinnäytetyön tutkimus- ja toteutuskohteena. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tehdä alkukartoitus Miina Sillanpään Säätiön tulevalle kehittämishankkeelle, jonka tavoitteena olisi vahvistaa kulttuurin hyödyntämistä ja asiakaslähtöisyyttä palvelukeskus Wilhelmiinassa. Opinnäytetyössä perehdyttiin teoreettisesta näkökulmasta kulttuuriseen vanhustyöhön, keskeisiin käsitteisiin sen taustalla, sen hyvinvointivaikutuksiin ja kulttuurin soveltamiseen vanhustyössä. Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa kulttuurisen toiminnan nykytilannetta palvelukeskus Wilhelmiinan ryhmäkoodeissa ja selvittää millaista kulttuurista vanhustyötä tutkimuskohteessa toteutetaan tällä hetkellä. Halusimme saada tietoa siitä, miten tutkimuskohteen henkilökunta sekä asukkaat ymmärtävät kulttuurisen vanhustyön. Ketkä kulttuurista vanhustyötä tekevät ja kenen tarpeista tai toiveista toimintaa toteutetaan. Opinnäytetyösämme pyrimme selvittämään, voidaanko tutkimuskohteen kulttuurista vanhustyötä kehittää asiakaslähtöisemmäksi ja millaisin toimenpitein. Opinnäytetyössä toteutetussa alkukartoituksessa noudatettiin laadullisen tutkimuksen periaatteita. Tutkimuksen kohderyhmäksi rajattiin Wilhelmiinan ryhmäkotien asukkaat ja heitä hoitava henkilökunta. Aineistonkeruumenetelminä käytettiin havainnointia sekä teemahaastattelua, joka toteutettiin ryhmähaastatteluina. Kerätty aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Wilhelmiinan ryhmäkotien asukkaat näkevät kulttuurin ja luovuuden erottamattomana osana elämää ja arkea. Henkilökunta ei ehkä nähnyt näitä käsitteitä vielä osana päivittäistä hoitotyötä ja arjen kulttuuria. Molemmat ryhmät totesivat, ettei kulttuuritoimintaa suunnitella tällä hetkellä yhdessä. Yhteinen toive molemmilla ryhmillä oli, että kulttuuritoimintaa lisättäisiin ryhmäkoodeissa. Henkilökunta toivoi lisää koulutusta tai tukea luovien menetelmien käyttöön. Alkukartoituksen valossa Wilhelmiinan kulttuurista vanhustyötä on mahdollista kehittää. Arjen kulttuurisuutta sekä toiminnan asiakaslähtöisyyttä ryhmäkoodeissa olisi mahdollista kehittää esimerkiksi kulttuurin vuosikellolla, joka sisältää arjen kulttuuritoiminnan ideoita ja aineksia koko vuodelle. Asiakaslähtöisyyttä edistäisi myös henkilökohtainen kulttuurisuunnitelma, jonka avulla henkilökunnan olisi mahdollista tukea jokaisen asukkaan arjen kulttuuria yksilöllisesti.	
Avainsanat	kulttuurinen vanhustyö, alkukartoitus, ryhmähaastattelu, asiakaslähtöisyys

Author(s) Title	Eija Bentaboula, Erica Winter Cultural elderly care in group homes of Wilhemiina service center – Initial assessment for Miina Sillanpään Säätiö's development project
Number of Pages Date	51 pages + 5 appendices Winter 2016
Degree	Bachelor of Social Services and Health Care
Degree Programme	Elderly care
Specialisation option	Elderly care
Instructor(s)	Tuula Mikkola, Principal Teacher
This thesis concerns the cultural care of the elderly in group homes of Wilhelmiina. How the residents and the nursing staff see cultural care and what is the meaning of culture in their everyday lives. Thesis was executed in collaboration with Kohti Luovaa Arkea -research and development project and Miina Sillanpään Säätiö's service center, Wilhelmiina. Aim of our thesis was to do an initial assessment for their forthcoming development project which is going to focus on advancing cultural knowledge and customer oriented approach in the future. In this thesis we approached cultural care of the elderly from theoretical perspective. We familiarized ourselves with its main concepts, effects on welfare and applying of cultural methods in elderly care. We wanted to chart the present situation of cultural care in Wilhelmiina's group homes and find out what kind of cultural care the staff is practicing currently, are the residents participating and how they would be able to take more part in planning cultural activities. The assessment was made using qualitative research methods. We outlined the target group of our research to the residents of group homes and their nursing staff. We collected data for the assessment with group interviews and by observing the activities in group homes. Content analysis was done by reflecting collected data to theory. The residents of group homes see culture and creativity inseparable from everyday life. Staff is yet more oriented on nursing but they are willing to educate themselves in using creative methods. Common opinion was that group homes need more cultural activities. After our research we feel it's clearly possible to develop cultural care in Wilhelmiina. As proposals for action we introduce some examples of operational models for cultural elderly care, such as "Year clock of culture" and "Personal plan for culture".	
Keywords	cultural elderly care, initial assessment, group interview, customer oriented approach

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Työelämän yhteistyö	4
2.1	Kohti luovaa arkea - kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisessä toimintakulttuurissa tutkimus- ja kehittämishanke	4
2.2	Miina Sillanpään Säätiö ja palvelukeskus Wilhelmiina	5
3	Yhteiskunnan ja kulttuurin kasvu vanhustyössä	7
3.1	Arts in Hospital -hanke	7
3.2	Taide kohtaa elämän – väitöskirja	8
3.3	Taiku -toimintaohjelma (2010–2014)	8
3.4	Kulttuurihyvinvointia tänään	11
4	Keskeisiä käsitteitä	13
4.1	Taustalla kulttuurinen vanhuskuva	13
4.2	Kulttuuriko pääomaa?	13
4.3	Sosiaalisesta pääomasta hyvinvointia ja terveyttä	15
4.4	Sosiokulttuurinen vanhustyö ja sosiokulttuurinen innostaminen	16
5	Tutkimustietoa	18
5.1	Kulttuuri pidentää ikää – tutkitusti!	18
5.2	Kulttuuri osana hoitoa ja kuntoutusta	19
5.3	Taiteen ja kulttuurin soveltaminen vanhustyöhön – vaikutus hyvinvointiin	20
6	Opinnäytetyön tavoite ja tutkimuskysymykset	22
7	Alkukartoitus palvelukeskus Wilhelmiinassa	23
7.1	Tutkimuksen toteutus	23
7.1.1	Havainnointi ja ryhmähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	24
7.1.2	Alkukartoituksen kohderyhmä	26
7.2	Aineistonkeruu ryhmähaastatteluissa	27
7.1	Aineiston analyysi	31
8	Alkukartoituksen tulokset ja johtopäätökset	34
8.1	Esille nousseet teemat henkilökunnan ryhmähaastatteluissa	34
8.2	Esille nousseet teemat asukkaiden ryhmähaastatteluissa	36
8.3	Yhteneväisyydet sekä erot henkilökunnan ja asukkaiden kokemuksissa	39

9	Lopuksi	41
9.1	Eettisyys ja luotettavuus	41
9.2	Yhteenveto	43
9.3	Toimenpide-ehdotukset	45
	Lähteet	48
	Liitteet	
	Liite 1. Saatekirje ryhmäkotien henkilökunnalle	
	Liite 2. Henkilökunnan teemahaastattelun runko	
	Liite 3. Saatekirje ryhmäkodin asukkaalle	
	Liite 4. Asukkaiden teemahaastattelun runko	
	Liite 5. Tutkimussuostumuslomake haastateltavalle	

1 Johdanto

Väestötutkimusten perusteella voidaan sanoa, että kulttuuri- ja taideharrastusten vaikutukset ovat terveydelle myönteisiä. Niillä on todistettu olevan tehokas myönteinen vaikutus, ilman haitallisia sivuvaikutuksia. Tutkimuksissa on verrattu peruskulttuuriin kuuluvan vapaa-ajan harrastustoiminnan ja ohjatun liikunnan terveysvaikutuksia ja osoitettu etenkin vanhempien ihmisten kulttuurisen harrastamisen olevan yhtä tehokasta kuin ohjattu liikunta. Tästä voi päätellä kulttuuri- ja taideharrastuksien olevan erityisen tärkeitä vanhenevalle väestölle, erityisesti heille, joiden toimintakyky ei salli liikkua riittävästi. (Hyypä – Liikanen 2005: 182.) Ikääntyviä on Suomessa yhä enemmän. Ennusteiden mukaan 2030-luvulla joka neljäs suomalainen on yli 85-vuotias. Ikääntymisellä on sosiaaliset, henkiset, fyysiset, terveydelliset, taloudelliset ja kulttuuriset ulottuvuutensa. Taiteella ja kulttuurilla on mahdollista luoda hyvinvointia ikääntyvien arkeen ja juhlaan. (Liikanen 2011: 3.)

Suomen ensimmäinen kulttuurin hyvinvointiohjelma toimi vuosina 2010–2014 Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman muodossa (Liikanen 2010: 3, 8–10). Taiku -toimintaohjelman innoittamana lukuisat projektit ja hankkeet ovat luoneet ennakkolooltomasti uudenlaista taide- ja kulttuuritoimintaa (Taiku-toimintaa) sosiaali- ja terveysalan kentälle, ja myös vanhustyöhön. Rosenlöfin (2014) mukaan 2010-luvulle tultaessa oli kulttuurisessa seniori- ja vanhustyössä saatu aikaan muutoksen alku, jolle valtakunnallinen Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma 2010–2014 antoi virallisen tuen ja innostuksen (Rosenlöf 2014: 4). Sosiaaligerontologisen seniori- ja vanhustyön työmenetelmistä monet ovat tuttuja terapia- ja sosiaalityöstä. Useat niistä kietoutuvat myös samoihin lähtökohtiin kuin kulttuurinen hyvinvointityö tai Taiku-toiminta. Esimerkiksi muistelu tai luovat menetelmät (musiikki, draama ja kuvallinen ilmaisu) sisältävät sosiaalista identiteettiä ja toimintakykyä vahvistavia teemoja. Näissä työmenetelmissä ilmenee sosiaalipalvelutyön periaatteita, sosiokulttuurinen ja voimavaralähtöinen näkökulma, joka osallistaa asiakasta yhteisöön sekä yhteiskuntaan. (Suomi 2003: 107; Hakonen 2003: 112–115.)

Taide ja kulttuuri ovat hyvinvointitoimintaa, ja keino tukea ihmisten omanarvontuntoa ja tehdä elämä merkitykselliseksi myös vaikeissa elämänvaiheissa. Liikasen (2010) mukaan hyvinvointiyhteiskunnassa yksilön ja yhteiskunnan hyvinvointi tukevat toisiaan. Ter-

veyden ja hyvinvoinnin tasa-arvoinen edistäminen on arvovalinta ja se on myös suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan tärkeä tavoite. Hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa ja kehittämisessä myös koulutus ja kulttuuri ovat keskeisissä asemissa. (Liikanen 2010: 30.)

Tämä opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Kohti luovaa arkea -hankkeen ja Miina Silanpään Säätiön kanssa, jotka esitellään seuraavassa luvussa. Työn taustalla on Kohti luovaa arkea -hankkeen kanssa käynnistetty työelämäyhteistyö ja sen lähtökohdaksi muodostui perehtyminen kulttuuriseen vanhustyöhön. Työn teoriaosuudessa luomme ensin katsauksen kulttuurisen vanhustyön historiaan ja kehitykseen. Käsittelemme myös keskeisiä käsitteitä kulttuurisen vanhustyön taustalta sekä tarkastelemme tutkimustietoa kulttuurin hyvinvointivaikutuksista ja soveltamisesta vanhustyössä.

Geronomin tieto- ja taitoperusta kiinnittyy monitieteiseen gerontologiseen osaamiseen. Huhtinen-Hildén (2015) esittää kulttuurisen vanhustyön olevan ”näkökulma, jossa vanhustyöhön ja sen kehittämiseen tuodaan eri tavoin mukaan taide, luovuus ja kulttuuri” (Huhtinen-Hildén 2015). Liikasen (2011) mukaan sillä tarkoitetaan ”ikäntyvien omaan luovuuteen, taiteellisuuteen ja elämäkokemuksiin perustuvaa itse luotua taidetta, kulttuuria ja niiden edistämistä. Seniorikulttuurilla tarkoitetaan myös ikäihmisille järjestettyjä taide- ja kulttuuripalveluja ja osallistumisen areenoita.” (Liikanen 2011: 42.) Kulttuurisessa ikääntymisessä huomioidaan erilaiset ikääntyvät, mutta myös taiteen ja laajemmin kulttuurin tärkeys inhimillisen elinikäisen kasvun mahdollistajana.

Yksi tärkeimmistä Geronomi (AMK) -kompetensseista on iäkkään ihmisen itsemääräämisoikeuden, oikeudenmukaisuuden ja yksilöllisyyden edistäminen ihmisarvoisen vanhuuden turvaamiseksi. Iäkkään ihmisen voimaannuttaminen, osallistaminen ja voimavara- ja lähtöinen työote ovat myös geronomin osaamisalueita, jotka liittyvät hyvin selkeästi tämän opinnäytetyön aiheeseen ja tavoitteeseen. Kulttuurisen vanhustyön kehittämiseen liittyy myös geronomin kyky ja osaaminen toimia kulttuuritaustoiltaan erilaisten ikääntyvien ihmisten kanssa. (Suomen Geronomiliitto ry 2014.)

Geronomilla on asiantuntija- ja ohjausosaamista, jota on mahdollista hyödyntää kulttuurisen vanhustyön kehittämisessä. Kulttuuri- ja vanhustyön ammattilaisilla on molemmilla arvokasta osaamista ja näiden toimijoiden välistä yhteistyötä kehittämällä on mahdollista kehittää myös kulttuurista vanhustyötä. Kulttuurinen vanhustyö on aiheena ajankohtai-

nen, sillä sen avulla on mahdollista tuoda lisää laatua vanhustyön arkeen. Iäkkäille suunnattuja palveluja pyritään jatkuvasti kehittämään. Kulttuurisilla toimintamenetelmillä niitä on mahdollista kehittää yhä yksilöllisempään ja asiakaslähtöisempään suuntaan.

Työmme on tutkimuksellinen opinnäytetyö, jossa teemme alkukartoituksen Miina Sillanpään Säätiön tulevalle kehittämishankkeelle. Käytämme aineistonkeruumenetelminä havainnointia sekä teemahaastatteluja, jotka toteutetaan ryhmähaastatteluina. Kerätty aineisto analysoidaan aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää, millaista kulttuurista vanhustyötä tutkimuskohteessa toteutetaan. Ryhmähaastatteluissa haluamme saada tietoa siitä, miten tutkimuskohteen henkilökunta sekä asukkaat ymmärtävät kulttuurisen vanhustyön. Opinnäytetyössämme pyrimme selvittämään, voidaanko tutkimuskohteen kulttuurista vanhustyötä kehittää asiakaslähtöisemmäksi ja millaisin toimenpitein. Opinnäytetyön tutkimus antaa haastatteluihin osallistuville asukkaille ja hoitajille mahdollisuuden vaikuttaa kulttuurisen vanhustyön tulevaisuuteen asuin- ja työyhteisössään, sillä toteutettavaa alkukartoitusta on tarkoitus hyödyntää säätiön kehittämishankkeessa. Suunnitellun hankkeen tavoitteena on vahvistaa kulttuurin hyödyntämistä ja asukaslähtöisyyttä tulevaisuudessa.

2 Työelämän yhteistyö

2.1 Kohti luovaa arkea - kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisessä toimintakulttuurissa tutkimus- ja kehittämishanke

Opinnäytetyön aihe kehittyi yhteistyöstä Metropolia Ammattikorkeakoulun koordinoiman Kohti luovaa arkea - kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisessä toimintakulttuurissa tutkimus- ja kehittämishankeen kanssa. Kaksivuotinen hanke käynnistettiin vuoden 2015 alussa ja se toimi osana Kaupunkitutkimus ja metropolipolitiikka tutkimus- ja yhteistyöohjelmaa. Tutkimusta johti Laura Huhtinen-Hildén ja hänen lisäkseen tutkijoina toimivat Anna Puustelli-Pitkänen sekä Pia Strandman-Suontausta. (Metropolia 2014.)

Kohti luovaa arkea -hankeen keskeisenä tavoitteena oli lisätä ymmärrystä luovuuden, osallistavan musiikki- ja taidetoiminnan sekä kulttuuria arvostavan näkökulman merkityksestä ja mahdollisuuksista syventää asiakaslähtöistä toimintakulttuuria vanhustyössä (Metropolia 2014). Hankkeen tutkimus- ja kehittämistavoitteena oli muun muassa luoda ja vahvistaa hyviä käytänteitä, keskittyä välineiden kehittämiseen, erityisesti laaja-alaiseen yhteiskehittämiseen. Ajatuksena oli, että kokemuksia analysoimalla pystytään vaikuttamaan käytänteiden juurtumiseen ja saadaan vanhustyön arkeen uudenlaisia mahdollisuuksia kulttuurisen vanhustyön keinoin. (Huhtinen-Hildén 2015.)

Opinnäytetyön tutkimuksessa haimme samansuuntaista tietoa, kuin mitä työelämän yhteistyökumppani haki omassa hankkeessaan ja opinnäytetyö auttaa hanketta saamaan ikään kuin laajemman tiedon, mutta hivenen eri näkökulmasta. Saimme alustavaksi tutkimustehtäväksi selvittää: millaista kulttuurista vanhustyötä opinnäytetyömme tutkimuskohteessa toteutetaan? Yksinkertaistaen voisi kysyä miten tutkimuskohteessamme hyödynnetään luovuutta tai miten tutkimuskohteen työyhteisö tukee sitä? Pohdimme opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä yhteistyössä Kohti luovaa arkea -hankeen tutkijoiden kanssa, jotta pystyimme tuottamaan heille hanketta hyödyntävää tietoa. Opinnäytetyön yhteyshenkilönä hankkeesta toimi tutkija Anna Puustelli-Pitkänen. Saimme yhteyshenkilöltä tukea ryhmähaastattelujen kysymyksissä, mutta opinnäytetyön tutkimuksen toteutimme kuitenkin täysin tämän yhteistyökumppanin hankkeen ulkopuolella. Tämän yhteistyön pohjalta etsimme syksyllä 2015 opinnäytetyölle tutkimuskohdetta edellä mainitun hankkeen ulkopuolelta.

2.2 Miina Sillanpään Säätiö ja palvelukeskus Wilhelmiina

Toinen työelämän yhteistyökumppanimme oli Miina Sillanpään Säätiö, jonka omistama palvelukeskus Wilhelmiina toimi opinnäytetyön tutkimus- ja toteutuskohteena. Tapasimme syyskuussa 2015 Miina Sillanpään Säätiön johtajan Eija Sorvarin, Wilhelmiinan toimitusjohtajan Minna Saranpään ja tulevan hankkeen tutkimuspäällikön Anne Rahikan. Yhteydenottomme pohjalta käydyn vuoropuhelun seurauksena ilmeni, että säätiö ja palvelukeskus Wilhelmiina ryhtyisivät tutkimuskohteena olon lisäksi mieluusti yhteistyöhön kanssamme oman, tulevan kehittämishankkeensa tiimoilta.

Miina Sillanpään Säätiö on suunnitellut kehittämishanketta palvelukeskus Wilhelmiinaan, jonka tarkoituksena olisi kulttuurin hyödyntämisen ja asukaslähtöisen kulttuurin tuottamisen vahvistaminen. Kyseinen hanke hyötyisi alkukartoituksesta, jonka toteuttaminen sopi yhteen tiedustelemamme yhteistyön ja Kohti luovaa arkea -hankkeelta saadun tutkimustehtävän kanssa. Kehittämishankkeen olisi ilmeisesti tarkoitus koskettaa sekä palvelulla palvelukeskus Wilhelmiinan lisäksi myös lähiseudun iäkkäitä asukkaita. Opinnäytetyömme yhteyshenkilönä toimi Wilhelmiinan toimitusjohtaja Minna Saranpää.

Asumispalvelukeskus Wilhelmiinan 20-vuotisjuhlia on vietetty lokakuussa 2015, mutta talon perustaneen Säätiön historia ulottuu vieläkin kauemmas. Hiljattain 50-vuotisjuhlaansa viettänyt säätiö on valtakunnallisesti merkittävä toimija, joka tutkii, kehittää ja tukee vanhustyötä sekä lääkinnällistä ja sosiaalista kuntoutusta. Näihin liittyvä yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja julkaisutoiminta ovat luonnollisesti myös osa säätiön työtä. Säätiön toiminta on yleishyödyllistä ja se on suunnattu kansanterveyttä edistävään kuntoutukseen sekä vanhusten asumis- ja hoivapalvelujen kehittämiseen ja tukemiseen. Toimintansa aikana säätiö on vakiinnuttanut asemansa innovatiivisena kehittäjänä kuntoutuksen ja vanhuspalvelujen alueilla. Tästä kenties tunnetuimpana esimerkkinä Muistaakseni laulan -hanke. Ajankohtaisuutta osoittavat myös Yhteinen sävel ja Muistiluuri -hankkeet, joiden harjoituksia ja kuntoutusmalleja esiteltiin viime keväänä Kotiin päin -kiertueella. (Kuntoutus n.d.; Säätiö n.d.; Wilhelmiina 2014.)

Wilhelmiina Palvelut Oy tuottaa hoiva- ja kuntoutuspalveluja ikäihmisille ja sen toimipaikka on vuodesta 1995 ollut Helsingin Pikku Huopalahdessa, jonne valmistui tuolloin asumispalvelukeskus Wilhelmiina. Palvelukeskus on tänä päivänä yli sadan vanhuksen koti ja lisäksi se tarjoaa myös lyhytaikaisempia kuntoutus- ja asumispalveluja sekä vete-

raanikuntoutusta. Palvelukeskuksen toiminnasta saatava tuotto käytetään yleishyödylliseen toimintaan sekä toiminnan kehittämiseen. Wilhelmiina osallistuu säätiön kehittämishankkeisiin ja vie hyväksi todettuja toimintamalleja käytännön työhön. (Säätiö n.d.; Wilhelmiina 2014.)

Laadimme vapaamuotoisen tutkimuslupahakemuksen maaliskuussa 2016, jonka toimittimme Wilhelmiinan toimitusjohtajalle. Saimme luvan opinnäytetyön toteuttamiselle toukokuussa 2016. Tämän jälkeen pidimme tiiviisti yhteyttä Wilhelmiinan ryhmäkotien lähesimiehiin, joiden kanssa sovimme ryhmähaastatteluiden käytännön toteutuksesta.

3 Yhteiskunnan ja kulttuurin kasvu vanhustyössä

3.1 Arts in Hospital -hanke

YK:n kansainvälisen kulttuurikehityksen vuosikymmenen (1987–1998) yhtenä tavoitteena oli nostaa kulttuuria pois marginaaleista ja osaksi ihmisten arkea. Tähän liittyen sai alkunsa myös Unescon aloite Arts in Hospital. (Liikanen 2011: 9.) Suomessa hanke sai nimen *Terveyttä Kulttuurista* ja hankkeen jälkeen työtä jatkettiin eteenpäin samannimisen verkoston ylläpitämänä. (Hyypä – Liikanen 2005: 122.)

Vuonna 1990 käynnistetyllä Arts in Hospital -hankkeella oli hyvin idealistiset tavoitteet. Niiden painopiste oli aluksi taiteen lisäämisessä sairaaloihin ja hoitolaitoksiin, mutta pian tavoitteet laajenivat kattamaan taide- ja kulttuuritoiminnan yhdistämisen osaksi hoitotyötä, kuntoutusta ja hyvinvointipalveluja. (Hyypä – Liikanen 2005: 118; Liikanen 2003: 12.) Hankkeella oli luontevasti YK:n kulttuurikehityksen vuosikymmenen kanssa yhteneviä tavoitteita, kuten tavoite lisätä ihmisten tasa-arvoista osallistumista kulttuuriaktiviteetteihin ja kehittää kansainvälistä kulttuuriyhteistyötä. Näiden taustalla oli pyrkimys taata jokaiselle ihmisoikeuksien julistuksen 27. artiklan mukainen oikeus nauttia ja päästä osalliseksi yhteiskunnan sivistyselämästä. (Hyypä – Liikanen 2005: 119; Liikanen 2003: 13–14.)

Arts in Hospital -hankkeen lähtökohdan mukaan kulttuuripolitiikka kattaa kaikki elämänalueet, eikä ketään saa sulkea taide- ja kulttuuritoiminnan ulkopuolelle. Erityistä huolta kannettiin niistä, jotka olivat sairaana toisten avun varassa ja normaalin yhteiskunnan kulttuuripalvelujen ulottumattomissa. (Hyypä – Liikanen 2005: 119; Liikanen 2003: 14.) Hanke heijasteli suuntausta, jossa virallisen lääketieteen rinnalle ja sen osaksi kehittyisi humanimpi lääketiede, joka toimisi vastavoimana medikalisaatiolle, teknologialle ja talouden korostamiselle. Se sisälsi aluksi ajatuksen taiteen tuomisesta sairaalaan, jotta potilaat viihtyisivät siellä paremmin ja kulttuuritarjonta olisi tasa-arvoisempaa. Hoitotilojen arkkitehtonisten ja sisustuksellisten ratkaisujen uskottiin tukevan terveyttä ja parantavan viihtyvyyttä. Taiteen ja kulttuuritoiminnan tervehdyttävä ja kuntouttava välineellinen rooli hoitotyön integroituna osana korostui vähitellen, kun hanke jatkui kansainvälisen kulttuurikehityksen vuosikymmenen aikana. (Hyypä – Liikanen 2005: 122; Liikanen 2003: 20–22.)

3.2 Taide kohtaa elämän – väitöskirja

Arts in Hospital -hankkeessa vahvasti mukana ollut ja sen jälkeen Suomen Terveyttä kulttuurista -verkostoa koordinoanut Hanna-Liisa Liikanen julkaisi vuonna 2003 väitöskirjansa, jossa hän tarkasteli missä laajuudessa ja minkälaisin muodoin hankkeen tavoitteet heijastuivat itäsuomalaisten hoitolaitosten arjessa (Liikanen 2003: 10). Hän totesi, että taiteen ja kulttuuritoiminnan keinoin voidaan kehittää hoitotyön keinovalikoimaa sekä katkaista laitoshoidon arkea. Kuvataide, musiikki tai draama avaa kuntoutumisen tukena uusia mahdollisuuksia vaikuttaa potilaan sosiaaliseen, psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin. Taiteen keinoin voidaan virkistää ikääntyvää tai heikkenevää muistia ja juhlat ovat keino nousta arjen yläpuolelle myös hoitoyksiköissä. (Hyypä – Liikanen 2005: 134.)

Taide- ja kulttuuritoiminnalla on merkitystä elämänsisällön antajana hoitoyksikön arjessa (Hyypä – Liikanen 2005: 137, 142). Taidetta ja kulttuuritoimintaa toteutetaan kuitenkin hoitotyön yhteydessä monin eri tavoin ja näkemyksin. Osa henkilökunnasta mieltää taiteen toisia syvemmin integroituna osana hoidon kulttuuria ja käytäntöjä. (Hyypä – Liikanen 2005: 145; Liikanen 2003: 41.) Tutkimuksen mukaan hoitoyksiköiden juhlat lisäsivät yhteenkuuluvuuden tunnetta, yhdessä tekemisen tarvetta ja yhdessä kokemisen iloa. Ihmisellä on selvästi tarve ajoittain nousta itsensä ja arjen yläpuolelle juhlan tunnelmaan. Myös hoitoyksiköissä ajan virta ja laitosrutiinit voidaan katkaista vuorottelemalla arjen ja juhlan välillä. Juhlat ovat kuitenkin vähentyneet kiireen ja tehokkuuden korostamisen myötä myös sosiaali- ja terveydenhuollon hoitoyksiköiden ihmisten elämästä. (Hyypä – Liikanen 2005: 151, 153.)

3.3 Taiku -toimintaohjelma (2010–2014)

Jatkumona Arts in Hospital -hankkeelle ja Terveyttä kulttuurista -verkoston työlle, julkaisi opetusministeriö vuonna 2010 Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia 2010–2014 -toimintaohjelman. Sen toteutumisen varmistaminen sisällytettiin muun muassa osaksi Suomen Eurooppa 2020 -strategiaa. (Liikanen 2010: 3, 9-10; Liikanen 2011: 3.) Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia (Taiku) -toimintaohjelma oli maailmanlaajuisesti ainutlaatuinen hallitustasoinen ohjelma, jonka tehtävänä oli edistää taiteen ja kulttuurin hyvinvointia tukevia vaikutuksia. Taiku -toimintaohjelman valmistelusta vastasi VTT Hanna-Liisa Liikanen

laajan yhteistyöryhmän kanssa. Hän sai työtä varten tuekseen laajapohjaisen asiantuntijaryhmän. Ryhmään kuului asiantuntijoita muun muassa tutkimuslaitoksista, ministeriöistä, oppilaitoksista ja taiteen ja kulttuurin piiristä. (Taikusydän 2016a.)

Ihminen haluaa arkielämässään kokea ja tehdä elämänsä mielekkääksi ja merkitykselliseksi. Se on edellytys henkiselle, fyysiselle sekä sosiaaliselle hyvinvoinnille. Taiku -toimintaohjelma tavoittelikin kulttuurisen sensitiivisyyden lisääntymistä. (Liikanen 2011: 25.) Maamme ensimmäisen kulttuurin hyvinvointiohjelman tavoitteiksi asetettiin terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen kulttuurisin keinoin sekä osallisuuden lisääntyminen yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasoilla. Opetus- ja kulttuuriministeriön Taiku -toimintaohjelman visiona oli, että jokaisella on oikeus tehdä itse taidetta ja osallistua kulttuuritoimintaan riippumatta asuinpaikasta, elin- ja työympäristöstä oman halunsa, kykyjensä ja voimavarojensa mukaisesti koko elämänsä ajan. (Liikanen 2010, 10.) Tähän yksilölliseen oikeuteen tiivistyikin taiteen ja kulttuurin hyvinvointityön paikallisen tason todellisuus, tavoitteet ja kehittämisen paikat.

Taiku -toimintaohjelmassa käsiteltiin laajasti taiteen ja kulttuurin ammattilaisten paikkaa terveys- ja hyvinvointialan toimintaympäristöissä. Olihan yksi ohjelman kolmesta painopistealueesta taide ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Toimintaohjelmassa painotettiin erityisesti kaiken ikäisiä laitoshoidossa olevia sekä heidän hoito- ja palvelusuunnitelmiaan. Tavoitteena oli yksilöllisten tarpeiden tyydyttäminen ja harrastusten sekä kiinnostuksen kohteiden huomioiminen myös siinä tilanteessa, kun ihminen ei pysty hakeutumaan niiden pariin itsenäisesti. Taide- ja kulttuuritoiminta pitäisi toimintaohjelman mukaan tehdä osaksi laitosten arkea siten, että kulttuuritoiminta sekä hoito- ja sosiaalityö toimisivat rinnakkain tasa-arvoisessa yhteistyössä. Tähän tilanteeseen pääseminen vaatii asenteiden, toimintatapojen ja työkuulttuurin muutoksia sekä koulutuksen ja johtajuuden kehittämistä. (Liikanen 2010: 25.)

Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman aikana hyväksyttiin sekä terveydenhuoltolaki- että sosiaalihuoltolakiuudistukset. Näihin lakeihin ei kulttuurin terveys- ja hyvinvointivaikutuksia saatu kirjattua niin vahvasti kuin toimintaohjelmassa tavoiteltiin. Osana laajaa hyvinvoinnin käsitettä taiteen ja kulttuurin merkitys kuitenkin näkyy näiden lakien perusteluissa ja erittäin vahvasti se näkyy vanhustenhuollon uudistetuissa laatusuosituksissa. Ikäihmisten elämänlaatua ja palveluja koskevan laatusuosituksen yksi peruserä on osallisuuden monimuotoinen turvaaminen. (STM 2015: 9, 11.)

Taiku-toimintaohjelman loppuraportti toteaa sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestäjätahojen tietoisuuden kulttuuritoiminnan vaikuttavuudesta lisääntyneen merkittävästi. Palvelujen järjestämisen kannalta huomio kiinnittyi palvelujen hankinnan sujuvuuteen, helppouteen ja selkeyteen. Huomattiin, että välittäjätaho kulttuuripalvelujen ja sosiaali- ja terveydenhuollon välillä helpottaa huomattavasti palvelujen toteuttamista. Palvelujen tarkastelu elämänkaaren mukaan on myös edesauttanut kulttuuripalvelujen integrointia kaikkiin palveluketjuihin. Toimintaohjelman lopulla tehdyn kyselyn mukaan viidessä yli 50 000 asukkaan kaupungissa työskentelee päätoiminen ikäihmisten kulttuuripalveluiden koordinaattori, suunnittelija tai tuottaja. Esimerkiksi Helsingissä vanhustyön kulttuurisuunnittelija toimii kulttuurikeskuksen ja sosiaali- ja terveysviraston yhteisenä työntekijänä. (STM 2015: 10.)

Taiku-toimintaohjelman aikana sosiaali- ja terveydenhuollon kansalliseen kehittämissuunnitelmaan (Kaste II) kirjattiin taidelähtöisten menetelmien hyödyntäminen sosiaali- ja terveydenhuollon eri sektoreilla, korostaen erityisesti mahdollisuutta hyödyntää uusissa hankkeissa kulttuurisesta vanhustyöstä jo saatuja kokemuksia. Kaste -ohjelmassa on kannustettu kuntia ottamaan taide ja kulttuuri osaksi uudistuneita sosiaali- ja palvelukokonaisuuksia. Hankkeilla on saavutettu pysyviä toimintamalleja, joilla edistetään ikäihmisten mielekästä ja monipuolista elämää. Muun muassa Turussa vanhuksen kulttuuriset tottumukset ja odotukset kirjataan yksilölliseen hoito- ja palvelusuunnitelmaan. Lisäksi Turun kaupungin terveyskeskusten lääkärit jakoivat asiakaskäyntien yhteydessä potilaille kulttuurireseptejä. Etelä-Pohjanmaalla Seniorikaste -hankkeessa on tehty kumppanuutta kulttuurihankkeiden kanssa järjestämällä esimerkiksi seniorikonsertteja ja kulttuurikaveritoimintaa. Väli-Suomessa Ikäkaste -hankkeessa 2009–2011 oli Tampereen Kulttuurikaari-osahanke, jossa vietiin taidetta laitoshoidon asukkaille ja henkilöstölle. Laitoshoidon asukkailla ja henkilöstöllä on edelleen säännöllistä yhteistyötä kulttuuritoimijoiden kanssa, kuten esimerkiksi sosiaalista sirkusta sekä museoiden ja kirjaston tuottamia tapahtumia. (STM 2015: 17.)

Taiku -toimintaohjelman aikana useat yksityiset rahastot ja säätiöt tukivat monia taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -teemaisia hankkeita, huomioiden Taiku -teeman myös apurahoja jakoperusteissa. Suurimpana yksittäisenä tukijana on ollut Suomen kulttuurirahasto. Keskusrahaston vuonna 2015 jakaman ”Taidetta hoitolaitoksiin” -apurahan tavoitteena oli edistää hoitoa tai erityistä tukea tarvitsevien ihmisten elämänlaatua taiteen tai soveltavan taiteen keinoin. Myös maakuntarahastot ovat tukeneet erityisesti taiteen

tarjonnan lisäämistä ikäihmisille. Ohjelmakaudelle 2014–2020 on valmisteltu kaksi valtakunnallista toimenpidekokonaisuutta, joissa voidaan toteuttaa Taiku -hankkeita. Loppuvuodesta 2014 käynnistyneet kokonaisuudet ovat ”Osallistamalla osaamista” ja ”Luo- vaa osaamista”. (STM 2015: 18.)

Taiku -toimintaohjelman aikana niin sanotun *prosenttiperiaatteen* mukainen toiminta lisääntyi myös merkittävästi koko maassa. Prosenttiperiaate tarkoittaa mallia, jossa noin prosentti rakennuskustannuksista käytetään taidehankintoihin. Uusiin sairaalarakennuksiin liitetään nykyisin pääsääntöisesti taideohjelma prosenttiperiaatteen ja Taiku -toimintaohjelman mukaisesti. (STM 2015: 26.) Toimintaohjelman aikana myös Kulttuurikaikille -palvelun toiminta laajentui, kun sen alkaessa palveluun perustettiin uusi moninaisuusasiantuntijan tehtävä. Toimintaohjelman aikana palvelun toimintaa on laajennettu koskemaan myös taiteen ja kulttuurin taloudellista ja sosiaalista saavutettavuutta. (STM 2015: 27–28.)

3.4 Kulttuurihyvinvointia tänään

Yhteiskuntamme kasvaa ja muuttuu. Sen seurauksena taide- ja kulttuuri toiminnan on ollut mahdollista nousta sivuosasta lähemmäksi ihmisten arkea ja elämää. (Liikanen 2010: 32.) Kulttuuri ja sen hyvinvointia tukevat vaikutukset läpäisevät koko ihmisen elämänkaaren. Erilaiset hankkeet ja toimenpideohjelmat ovat auttaneet ymmärtämään, että taide ja kulttuuri ovat osa hyvää elämänlaatua sekä näkemään ihmisen – ikääntyneenkin – aktiivisena toimijana.

Terveyttä kulttuurista ry:n perustana on Terveyttä kulttuurista -verkosto, joka sai alkunsa edellä esitellystä Arts in Hospital -hankkeesta. Verkosto syntyi eri alojen ammattilaisten henkilökohtaisesta kiinnostuksesta ja se jatkoi toimintaansa siitä mihin hanke aikanaan päättyi. Toiminnan tukena ovat olleet esimerkiksi Suomen kansallinen Unesco-toimikunta, taiteen keskustoimikunta sekä Suomen Kuntaliitto. Suomen Mielenterveysseura toimi pitkään verkoston kotipesänä, koordinoiden toimintaa. Terveyttä kulttuurista -verkosto asetti tehtäväkseen kerätä ja jakaa tietoa kulttuurin ja taiteen mahdollisuuksista terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Käytännössä se on tarkoittanut verkoston kokouksissa kuultuja esittelijä, yhteisiä hankkeita, vertaistukea ja kokemusten vaihtoa sekä seminaareja. Terveyttä kulttuurista -verkostossa on nykyisin noin 300 jäsentä, jotka edustavat hyvin laajasti sekä kulttuurin ja taiteen että sosiaali- ja terveydenhuollon aloja. (Taikusydän 2016b.)

Verkoston toiminnan tueksi ja toteuttajaksi perustettiin vuonna 2013 Terveyttä kulttuurista ry, jonka virallinen toiminta alkoi sääntöjen hyväksymisen jälkeen vuoden 2015 alusta. Terveyttä kulttuurista ry on valtakunnallinen yleishyödyllinen yhdistys, jonka tarkoituksena on kulttuuri- ja taideperustaisten menetelmien saaminen osaksi kansalaisten terveyden ja hyvinvoinnin parantamista ja turvaamista. Periaatteena on, että taide kuuluu kaikille. Yhdistys toteuttaa tarkoitustaan myös edistämällä kulttuuri- ja taideperustaisten menetelmien tutkimusta ja kehittämiseen liittyvää hanketoimintaa. Tarkoituksensa toteuttamiseksi yhdistys harjoittaa tiedotus- ja neuvontatoimintaa ja tekee yhteistyötä alan toimijoiden kanssa. Yhdistys tekee myös aloitteita ja antaa lausuntoja sekä kerää tietoa ja tukee alan tutkimusta. (Taikusydän 2016b.)

Terveyttä kulttuurista ry on vahvasti mukana myös vuoden 2015 lopulla Turussa aloittaneen Taikusydämen toiminnassa (Taikusydän 2016b). ”Taikusydän – valtakunnallinen taiteen hyvinvointivaikutusten yhteyspiste” on eri sektoreilla toteutettavan ja kehitettävän Taiku -toiminnan monialainen ja poikkihallinnollinen koordinaatio- ja viestintäkeskus. Sen tavoitteena on taiteen hyvinvointivaikutusten toimintamallien vakiinnuttaminen osaksi hyvinvointia tukevia palvelurakenteita lähitulevaisuuden rakennemuutoksessa. Taikusydän edistää osaltaan vuosina 2010–2014 toteutetun Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman loppuraportin toimenpiteiden toteutumista ja sen toiminta jalkautuu alueille alueverkostojen kautta. Tavoitteena on, että vuoden 2018 lopussa Suomessa toimii vähintään viisi taiteen hyvinvointivaikutusten alueverkostoa. (Taikusydän 2016a.)

4 Keskeisiä käsitteitä

4.1 Taustalla kulttuurinen vanhuskuva

Vanhuuden käsite, vanhuskuva ja ikäihmisten asema muuttuvat yhteiskunnan muutosten mukana. Yksi gerontologian osa-alueista on kulttuurigerontologia, siinä vanheneva ihminen ja hänen elämänsä nähdään kulttuurisessa kontekstissa. (Liikanen 2011: 3.) Kulttuurigerontologian yhteydessä kulttuuri viittaa myös yhteisön piirissä omaksuttuun elämänmuotoon ja asenteisiin, maailman ja oman elämän hahmottamiseen ja mielekkyyden kokemiseen (Liikanen 2011: 6).

Monet tekijät yhteiskunnassamme muokkaavat kulttuurista vanhuskuvaa. Tänä päivänä mielikuva vanhuksista yhtenäisenä massana on onneksi väistymässä. Ikäihmisten erilaiset elämäntyyli on tunnustettu ja vanhuskuva on monipuolistunut. Tätä kautta vanhuus nähdään aikaisempaa aktiivisempänä elämänvaiheena, jonka seurauksena myös palvelukulttuuri on kehittymässä heterogeenisemmäksi. (Liikanen 2011: 6.) Kulttuurigerontologiaan sisältyvän ikääntyvien elämänlaadun ja hyvän elämän edistämisen myötä kulttuuritoiminnan käyttäminen osana toimintakyvyn ylläpitoa ja kuntoutusta on kasvanut. Tähän liittyvät myös sosiokulttuurinen tai muu soveltava luova toiminta, joiden tavoitteena on toimintakyvyn, yhteisöllisyyden ja vuorovaikutuksen lisääminen. (Liikanen 2011: 8–10.)

4.2 Kulttuuriko pääomaa?

Kulttuurille on annettu satoja eri määritelmiä. Hyypän (2013) mukaan kulttuurin määritelmä on muuttunut sekä teoriassa että käytännössä (Hyypä 2013: 15–16). Laajimmillaan kulttuurin käsitteellä voidaan kuvata kaikkea, mitä koskaan on inhimilliseen elämään kuulunut. Unescon määritelmän mukaan kulttuuria ovat yhteiskunnan tai tietyn ryhmän henkiset, materiaaliset, älylliset ja emotionaaliset ominaisuudet, elämäntavat, uskomukset ja perinteet sekä taiteet. Kulttuuri kattaa myös sellaisen inhimillisen toiminnan, jolla emme tietoisesti luo merkityksiä vaan joka jäsentää elämäämme tietynlaiseksi. (Hiltunen n.d.: 8; Hyypä 2013: 16; Liikanen 2003: 26–27; Liikanen 2011: 5.)

Kulttuurin käsitettä pidetään yleisesti vaikeasti hahmottavana ja monitahoisena, sillä kaikki inhimillinen toiminta on pohjimmiltaan kulttuuria ja arkielämän pienetkin asiat heijastavat kulttuuria. Lavean määrittelyn mukaan kaikki kulttuuri on sosiaalista ja yhteiskunnallista. Kulttuuriin kuuluvat yhteiskunnassa vallitsevat normit, arvot ja muut vastaavat käytännöt. Se sisältää myös yksilölliset itseilmaisut, luovat kyvyt, taidot sekä ympäröivän yhteisön. Viime kädessä kulttuuri voidaan käsittää merkitysten tuottamiseksi. (Hyypä 2013: 15–16; Hyypä – Liikanen 2005: 105; Liikanen 2003: 26–28; Liikanen 2010: 36.)

Laveaa kulttuurikäsitystä voidaan kuvata *peruskulttuuri* -sanalla. Sillä vältetään mielikuvia ja väärinkäsityksiä, joissa kulttuuri käsitetään pelkäksi korkeakulttuuriksi. Peruskulttuurilla tarkoitetaan koko elämäntapaamme ja se taas muodostuu kaikista niistä toistuvista normeiksi muodostuneista toiminnoista, jotka täyttävät ihmisten jokapäiväisen elämän. (Hyypä 2013: 15–16.) Kulttuuri viittaa myös yhteisön piirissä omaksuttuun tapaan, maailman hahmottamiseen ja mielekkyyden kokemuksiin. Ne näyttäytyvät paikallisissa elämäntavoissa, arkitodellisuudessa sekä hoiva- ja hoitokulttuureissa. Hoitolaitoksissa kulttuuri näyttäytyy myös ruokailuissa, keskusteluissa ja läsnäolossa. Monen ihmisen arkinen ympäristö ja pitkäaikainen koti ovat hoitolaitoksessa. Tällöin hoitoyhteisön velvollisuutena on antaa mahdollisuuksia luovuuteen ja elämyksiin sekä tukea asiakkaan omaa kulttuuritaustaa. (Hyypä – Liikanen 2005: 105; Liikanen 2003: 26–28; Liikanen 2010: 36.) Peruskulttuuria hyvin lähellä on myös arjen kulttuuri. Arjen kulttuurisuus tarkoittaa sitä, että ihmiset voivat arkielämässään kokea elämänsä mielekkääksi ja merkitykselliseksi. Tämä on edellytys henkiselle, fyysiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille. (Liikanen 2010: 45.)

Kulttuuripääoman käsite on Hyypän (2013) mukaan kehitetty kulttuurin hyötyominaisuuden kuvaamiseen ja se ilmenee kolmessa muodossa. Ensinnäkin se on kompetenssia tai taitoa, jonka ihminen on omaksunut kotikasvatuksestaan. Sillä kulttuurin taju ja harrastaminen kuuluvat ihmisen persoonallisuuteen, niistä tulee osa ruumiista ja mielestä. Kulttuurin tuotteet, kuten taide eri muodoissa, ovat myös kulttuuripääoman välttämättömiä osia, joissa kulttuuri (etenkin taide) objektivoituu. Kulttuurikasvatus ja koulutus edustavat kulttuuripääoman kolmatta muotoa. Kaikki kolme kulttuuripääoman osiota tukevat toisiaan ja esiintyvät samassa yksilössä tai yhteisössä. Kulttuuripääoma on kulttuuriharrastuksista ja kulttuurin kuluttamisesta syntyvää aineetonta pääomaa. (Hyypä 2013: 16–17, 19.)

4.3 Sosiaalisesta pääomasta hyvinvointia ja terveyttä

Sosiaalisesta pääomasta puhuttaessa puhutaan yhteisöllisyyteen liittyvistä asioista. Näihin liittyvät sosiaalisen yhteisölliset piirteet, kuten verkostot, osallistuminen ja luottamus. Ne helpottavat henkilöiden välistä kanssakäymistä, tehostaen yhteisön ja yksilöiden tavoitteiden toteutumista. Hyyppä (2013) tarkoittaa sosiaalisella pääomalla ryhmän, väestön tai kansan aineetonta (sosiaalista) varantoa. Se ilmenee sosiaalisena osallistumisena sekä harrastus- ja kulttuuritoimintana, jotka tapahtuvat arjessa ihmisten luottamuksellisissa suhteissa. Sosiaalinen pääoma on kansalaisten keskinäisen luottamuksen sitomasta löyhästä verkostosta ilmaantuva ominaisuus, jota syntyy peruskulttuurissa piilevästä me-hengestä ja me-tavoitteista. Suomessa kuoroharrastus ja talkoisiin osallistuminen ovat erinomaisia sosiaalista pääomaa kuvaavia ja sen mittaamiseen soveltuvia arvoja. Peruskulttuuriimme kuuluvat talkoot ja kuoro tuottavat yhteistä hyvää. Kulttuurin harrastaminen yksin tai ryhmässä on tärkeimpiä sosiaalisen osallistumisen muotoja. (Hyyppä 2013: 18–19.)

Liikasen (2003) mukaan kulttuuri ja kulttuuritoiminta vahvistavat sosiaalista pääomaa, joka edistää parempaa koettua terveyttä ja hyvinvointia (Liikanen 2003: 59). Sosiaalinen pääoma edellyttää keskinäistä vuorovaikutusta. Sosiaalisten siteiden merkitys korostuu terveyden ja hyvinvoinnin tukena. Sosiaalinen pääoma liittyy hyvinvointiin sekä yksilön että yhteiskunnan tasoilla. Mitä enemmän on sosiaalista pääomaa, sitä terveempiä ja tyytyväisempiä ovat yhteisön jäsenet – riippumatta varallisuudesta, koulutuksesta, työllisyydestä tai elämäntapaan liittyvistä terveysriskeistä. (Liikanen 2003: 56.)

Sosiaalinen pääoma voidaan määritellä ryhmän jäsenten yhteisesti jakamiksi informaalisiksi arvoiksi ja normeiksi, joiden avulla yhteistyö sujuu jäsenten välillä. Normit, jotka vahvistavat sosiaalista pääomaa sisältävät hyveitä, kuten rehellisyys, velvollisuuksien hyväksyminen ja vastavuoroinen avunanto. (Liikanen 2003: 56.) Taiteen keinoin voidaan ruokkia sosiaalista pääomaa vahvistamalla ystävyyttä, auttamalla yhteisöjä sekä ratkaisemalla sosiaalisen syrjäytymisen ongelmia. Kulttuuriharrastus luo päämäärätietoista toimintaa, joka antaa näkymän tulevaisuuteen. Elävän kulttuurin yhteinen kokeminen nähdään merkittäväksi psyykkiselle, fyysiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille ja elämälaadulle. (Liikanen 2003: 57.)

Sosiaalisen pääoman käsitteeseen liittyy myös luottamus, jota tarvitaan, jotta verkostot pysyvät koossa ja vastavuoroisuus toteutuu. Sosiaalisen verkoston ja siihen liittyvien

luottamussuhteiden ajatellaan muodostavan yhdessä yhteisön resurssin. Luottamuksella on positiivinen vaikutus terveyteen. Luotettavien ystävien tuella on voimakas myönteinen ja kanssaihmiisiin kohdistuvalla epäluottamuksella kielteinen vaikutus koettuun terveyteen. (Liikanen 2003: 58–59.)

Hyvinvointi on ihmisen fyysistä, psyykkistä, sosiaalista ja emotionaalista hyvää oloa. Hyvinvoinnin keskeisimpiä osia ovat terveyden, toimintakyvyn ja toimijuuden lisäksi asuminen ja muu elinympäristö, toimeentulo, ihmissuhteet, yhteisöllisyys, mielekäs tekeminen, osallisuus ja peruskulttuurin turvallisuus. Uudella vuosituhannella on vähitellen hyväksytty holistinen ja kulttuurinen terveystieteiden ja terveyden liitetään kokemus hyvinvoinnista ja elämän laadusta. Terveys nähdään toiminnallisuutena, voimavarana, osallisuutena ja kehittyvänä tilana, jossa henkilön oma kokemus on tasapainossa hänen hyvälle elämälle asettamiensa tavoitteiden kanssa. (Hyyppä – Liikanen 2005: 34–35; Liikanen 2010: 37.)

4.4 Sosiokulttuurinen vanhustyö ja sosiokulttuurinen innostaminen

Sosiokulttuurisen vanhustyön lähtökohtana on näkemys siitä, että vanhuus ei ole sairaus vaan ihmisen elämänvaihe, johon liittyy kulttuuristen sidosten lisäksi myös eletty elämä ja menneisyys. Henkilöhistoriallisesti muotoutuneet muistot säilyvät muistissa paremmin ja tämän ymmärtäminen on tärkeää myös vanhustyössä. (Liikanen 2011: 6.) Sosiokulttuurinen vanhustyö korostaa yksilöllisiä voimavaroja, jotka yhdistyvät sosiaaliseen prosessiin, vuorovaikutukseen sekä kulttuuriseen tilaan. Se on moniammatillista asiantuntijatyötä, jossa keskitytään ikääntyvän arjessa oleviin voimavaroihin ja niiden tukemiseen, välttämällä tietoisesti ongelmakeskeistä lähestymistapaa. (Liikanen 2011: 7–8.)

Sosiokulttuurinen teoria velvoittaa ottamaan huomioon jatkuvasti muuttuvan yhteiskunnan ja sen vaikutukset ihmiseen. Sosiokulttuurisuus pohjaa arkipäivän käytännönläheiseen tietoon, sekä aikaan ja paikkaan sidonnaisiin kokemuksiin ja tilanteisiin. Tämä auttaa ymmärtämään arkielämän merkityksiä. Sosiokulttuurisen vanhustyön menetelmiä soveltamalla voidaan tukea ikääntyvien elämänlaatua ja huomioida samanaikaisesti kuitenkin elämänsä ja -tilanteen ja iän tuomat mahdolliset muutokset. (Liikanen 2011: 5, 8.) Sosiokulttuurisuus merkitsee myös osallistumista täysivaltaisena ihmisenä ja vaikuttajana yhteiskuntaan. Sosiokulttuurisella innostamisella on juurensa tasa-arvon ja demokratian tavoitteissa saada jokainen osalliseksi ympäröivään yhteiskuntaan. Innostamisen perusta on osallistumisessa, jossa herätellään ja motivoidaan toimintaan mukaan.

Perimmäisenä tavoitteena on ikääntyessä omaehtoinen elämänhallinta ja toimijuus osana yhteisöä. (Liikanen 2011: 8.)

Pedagogiset, sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet sisältävä *sosiokulttuurinen innostaminen* on yksi kulttuuritoiminnan soveltavista muodoista, jonka tavoitteena on mahdollisimman monen pääseminen osalliseksi kulttuurista ja taiteen eri mahdollisuuksista. Sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteena on luoda hyvinvointia taiteen tekemisen, kokemisen ja oppimisen keinoin. (Liikanen 2003: 49–50; Liikanen 2011: 7.) Sosiokulttuurinen innostaminen on Suomessa suhteellisen tuore käsite, mutta vastaava toiminta on ollut aina osa suomalaista yhteiskuntaa. Yhteiset kansanjuhlat, kansalais- ja työväenopistot, harrastajateatterit, vahva musiikin opettamisen perinne ja urheiluseurat luetaan tähän joukkoon. (Hyypä – Liikanen 2005: 124; Liikanen 2003: 54–55.)

Sosiokulttuurisiin menetelmiin voidaan liittää kulttuuri- ja taidetoimintaa, jotka sisältävät esteettisiä ja luovia elementtejä. Erilaisissa hoitolaitoksissa ja palvelukeskuksissa käytetyt sosiaalisen ryhmätyön menetelmät ovat kehittyneet yksilökohtaisen työskentelyn varjosta, ja ensi alkuun niitä käytettiin vanhusten aktivointiin, virkistykseen ja ajanvietteeksi. Ryhmätyön mallit ja toiminnalliset ryhmät ovat vähitellen vakiinnuttaneet paikkaansa osana hoito- ja sosiaalityötä, sekä myös psykososiaalisen kuntoutustyön menetelmänä. Eri menetelmien päämääränä on tukea ikääntyvien osallisuutta, aktiivisuutta, henkilökohtaista toimintakykyä ja mahdollisimman itsenäisen sekä mielekkään elämän jatkumista. (Liikanen 2011: 8.)

Kulttuuri on yksi keskeisimmistä ajatteluamme ohjaavista voimista. Taide sisältää luovan itseilmaisun sekä esteettisen asennoitumisen elämään ja ympäristöön. Taide on itsenäinen osa seniorikulttuuria, mutta se nähdään myös menetelmänä ja toiminnan välineenä. Taide- ja kulttuuritoiminta on yksilöllistä luovaa toimintaa, jolla voi olla myös yhteisöllisiä päämääriä. Yhteisötaide on taiteen tekemisen prosessi, jossa itse tekeminen osana yhteisöä on lopputulosta tärkeämpää. (Liikanen 2003: 26; Liikanen 2011: 9–10.)

5 Tutkimustietoa

5.1 Kulttuuri pidentää ikää – tutkitusti!

Tutkimusten mukaan kulttuuritoiminta ja taiteet lisäävät hyvinvointia ja terveyttä. Hyypä (2013) kertoo, että yhdessä muiden ihmisten kanssa kulttuuri- ja taideharrastaminen edistävät terveyttä ja pidentävät elinikää. Hän korostaa tämän olevan hyvin kontrolloitujen tieteellisten tutkimusten tulos. (Hyypä 2013: 19.) Liikanenkin (2010) tuo esiin monien kotimaisten ja kansainvälisten tutkimuksien tukevan samaa näkemystä. Suomessa, Ruotsissa ja Englannissa on tutkittu eri näkökulmista kulttuurin ja taiteen yhteyksiä terveyteen, hyvinvointiin, elämän laatuun ja elinajan odotteeseen. (Liikanen 2010: 58.) Terveyteen vaikuttavat elämäntavat tai sosiaaliset taustamuuttujat eivät selitä tutkimuksissa esiin tulleita eroja. Tutkimusten perusteella terveydellisten erojen syyksi onkin esitetty muun muassa yhteisöllisen eli sosiaalisen pääoman vahvempaa kasautumista. (Hyypä 2013: 21–22; Liikanen 2003: 56.) Etenkin hyvinvointivaikutuksien yhteyksiä sosiaaliseen pääomaan ja luottamukseen tarkastelevia tutkimuksia on julkaistu viimeisen vuosikymmenen aikana. Myös kulttuuritoiminta osana hoitotyötä ja kuntoutusta on kasvava tutkimusalue. (Liikanen 2010: 58.)

Kodin ja ihmissuhteiden, kuten perheen sekä ystävien, merkitys ikääntyville on vahvistunut tällä vuosituhanella. Vapaa-aikaa elämäalueista arvostetaan aiempaa enemmän. (Liikanen 2011: 11.) Ikääntyneiden erilaisiin kulttuuritapahtumiin osallistuminen on myös lisääntynyt molemmin puolin vuosituhanen vaihdetta. Kulttuuritilaisuudet eivät ole vain eliittiä varten. On todettu, että harrastuksilla ja sosiaalisella aktiivisuudella on myönteinen vaikutus terveyteen. Säännöllisesti eli vähintään kerran kuukaudessa taidenäyttelyissä, teatterissa, elokuvissa tai konserteissa käyvillä on muita useammin hyvä koettu terveys. (Liikanen 2011: 15.) Vapaa-aikanaan aktiivisesti muun muassa harrastuksiin tai kulttuuritoimintaan osallistuvat ihmiset elävät tutkitusti pidempään, kuin vähän tai ei ollenkaan osallistuvat. (Liikanen 2003: 55; Liikanen 2011: 16.) Hyypä (2013) toteaa, että yleensä suositellaan liikuntaa tai kuntoilua terveyden ja hyvän toimintakyvyn edistämiseksi. Kulttuurikuntoilu voi kuulostaa vieraalta, mutta se edistää terveyttä vähintään yhtä hyvin kuin liikunta. Itse asiassa paremmin, sillä kulttuurikuntoilija elää terveempänä ja keskimäärin kahdesta kolmeen vuotta pidempään kuin muut. Edes laihduttamisella ja

terveysliikunnalla ei pääse samaan. Kulttuurin kuluttaminen ja kulttuuriharrastuksiin osallistuminen suojaavat varhaiselta kuolemalta. (Hyyppä 2013: 20–22.)

Kulttuurin harrastaminen sellaisenaan ei kuitenkaan lisää hyvinvointia, vaan peruskulttuurin taustalla oleva sosiaalisuus, yhteisöllisyys ja yhteenkuuluvuuden tunne. Yhdessä puuhaaminen, sosiaalinen osallistuminen, kulttuuriharrastus ja keskinäinen luottamus lisäävät hyvinvointia ja koettua terveyttä. (Liikanen 2011: 16.) Hyyppäkin (2013) arvelee suojatekijän olevan taustayhteisön sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma, eikä kulttuurin kuluttaminen itsessään. Vaikka me-hengen ja sosiaaliskulttuuristen suhteiden malli peritään vanhemmilta ja opitaan varhaislapsuuden kasvuympäristössä peruskulttuurin määrittämästä elämäntavasta, ei aikuisenakaan ole liian myöhäistä aloittaa sosiaalistumista. (Hyyppä 2013: 20–22.) Taiteesta ja kulttuurista löytyy iloa ja hyötyä ikääntyessäkin. Ja koska luovuus säilyy useimmilla elämän loppuun asti, ei kulttuuriharrastusta ole koskaan liian myöhäistä aloittaa. Aktiivinen harrastaminen lisää elinvuosia. Kulttuuritilaisuuksissa käyminen ja toisten kanssa kulttuuri-toimintoihin osallistuminen tuottavat hyvinvointia, lisäävät voimavaroja sekä elämänhallintaa. Kulttuurinen yhdessä harrastaminen luo sosiaalista pääomaa, luottamusta ja pidentää ikää terveempänä. (Liikanen 2011: 23.)

5.2 Kulttuuri osana hoitoa ja kuntoutusta

Ruotsalaiset pitkäaikaistutkimukset ovat osoittaneet vahvan yhteyden kulttuurisen aktiivisuuden ja eliniän odotteen välillä. Myös laajat pitkäaikaiset väestötutkimukset osoittavat, että kulttuurin harrastaminen luonteeltaan sosiaalisena toimintana pidentää elinikää. (Liikanen 2003: 55–56; Liikanen 2011: 19.) Ruotsissa on tutkittu jo 1980-luvun lopulta asti kulttuurin ja taiteen vaikutuksia kansanterveydelle ja hyvinvoinnille. Tämän seurauksena on kehitetty muun muassa Kultur i Vården -toimintaa ajatellen ohjelmakansio, jonka taide-esityksiä voi julkisen tuen avulla tilata edullisesti erilaisiin hoitoyhteisöihin. (Liikanen 2003: 16, 18–19; Liikanen 2011: 17.) Taide ja luova toiminta vähentävät masentuneisuutta ja eristäytymistä sekä antavat toivoa. Ei-verbaaliset taidemuodot, kuten maalaaminen, tanssi ja musiikki näyttävät lisäävän hyvinvointia myös hoitolaitoksissa. (Liikanen 2011: 21.)

Taidelajeista musiikin vaikutuksia terveyteen on tutkittu eniten. Tietynlaisen musiikin on todettu rauhoittavan eri elämäntilanteissa tai terveyteen liittyvissä kriiseissä. (Liikanen 2011: 17.) Musiikki vaikuttaa todistetusti myös aivotoimintaan. Musiikin kuuntelu aktivoi

aivoissa alueita, jotka säätelevät vireystilaa, tarkkaavaisuutta, muistia ja tunnetiloja. Aivoinfarktipotilaiden kognitiivinen toipuminen sujui nopeammin, kun he kuuntelivat päivittäin musiikkia. Neuropsykologinen tutkimus osoitti, että mitä nopeammin aivoinfarktin jälkeen aloittaa musiikin kuuntelun, sen paremmin toipuminen alkaa. (Liikanen 2011: 18.)

Myös taideinterventioiden positiivisista vaikutuksista on saatu tutkimuksissa luotettavaa näyttöä. Musiikin ja taideteosten esittämisellä sairaalassa on tutkittu olevan selkeä myönteinen vaikutus potilaiden terveyteen ja suoriutumiskykyyn sekä henkilökunnan hyvinvointiin. Kulttuuri- ja taidetoimintaan osallistuminen vahvisti autonomisuuden ja oman elämän hallinnan tunnetta, hyvinvointia, terveellisiä elämäntapoja ja lisäksi työtyytyväisyyttä. Musiikin on katsottu vaikuttaneen positiivisesti myös kipuun, stressiin ja elimistön toimintoihin, kuten sydämen sykkeeseen ja verenpaineeseen. (Hyypä – Liikanen 2005: 146; Liikanen 2003: 45; Liikanen 2011: 18.) Taiteen ja kulttuuritoiminnan vaikutuksia muistisairauksia sairastavien ihmisten elämään ja toimintakykyyn on myös tutkittu. Näiden myönteinen vaikutus on voitu todentaa myös muistihäiriöisten ihmisten hoidossa sekä kommunikaatiokyvyn paranemisessa. Kognitiivista ja sosiaalista toimintaa sisältävä säännöllinen ja runsas virkistys-, vapaa-aika- ja kulttuuritoiminta ennaltaehkäisee ja pienentää dementoitumisriskiä. (Liikanen 2011: 18, 21.) Kulttuuritoiminnalla on lisäksi mahdollista lisätä ihmisen voimavaroja elämänsiirtymissä, jotka ovat terveyden ja hyvinvoinnin kannalta haasteita ja mahdollisuuksia täynnä olevia elämänvaiheita. Näitä ovat muun muassa siirtyminen eläkkeelle tai kolmannesta iästä neljätteeseen. (Liikanen 2011: 19.)

5.3 Taiteen ja kulttuurin soveltaminen vanhustyöhön – vaikutus hyvinvointiin

Taidetta ja kulttuuritoimintaa on sovellettu hyvin kokemuksiin vanhustyöhön. Useita hankkeita on toteutettu erilaisissa hoitoyhteisöissä kuntien, yksityisten ja järjestöjen toimesta. (Liikanen 2011: 24.) Mistä kaikesta sitten voimme ammentaa arjen elämysmaailmaa? Taide-elämysten kokemuspiiri laajenee ohi perinteisten ja virallisesti luokiteltujen taidealojen. Perinteisten taiteenlajien – kuten kirjallisuus, kuvataide, musiikki, elokuvat, teatteri ja tanssi – lisäksi meitä voivat koskettaa elämykset, joiden lähteinä ovat käsityöt, lausunta, valokuvaus, arkkitehtuuri, keräily, askartelu, maisemointi, tekstiilitaide, sarjakuvat, videotaide, sirkustaide, kulinarismi tai jokin muu luova harrastus. Arjen elämysmaailmassa siirrytään taidemaailman kelpuuttaman korkeakulttuurin kentästä populaarikulttuurin kautta aina amatöörien harrastetaiteeseen ja käsitöiden tekemiseen. (Hyypä – Liikanen 2005: 106; Liikanen 2003: 39.)

Näin arjen elämysmaailma laajentuu hyvinkin lähelle itse hyvää elämää ja esteettisten elämysten lähteitä. Taiteen ja kulttuurin synnyttämät arjen elämykset ja esteettisyys ovat useille ihmisille hyvän elämän edellytys ja ehto. Toisille ne merkitsevät mahdollisuutta irrottautua arjesta ja kokea elämyksiä, toisille rakasta harrastusta tai ajanvietettä. Yksilölle tärkeintä on vapaus ja mahdollisuus valita oma elämysmaailmansa riippumatta siitä, asuuko hän omassa kodissa tai hoitolaitoksessa toisten avun varassa. (Hyypä – Liikainen 2005: 107; Liikainen 2003: 40.)

Taiteella ei ole välttämättä konkreettista tarkoituserää, vaan taide on itseisarvoista. Sen lisäksi sillä on välineellistä ja soveltavaa käyttöä, kun pyritään joko taiteellisiin tai hyvinvointiin liittyviin henkilökohtaisiin tai yhteisöllisiin tavoitteisiin. Tälle käsitykselle pohjaa ajatus taiteen ja kulttuuritoimintojen mahdollisuuksista sosiaali- ja terveystyön arjessa. Monenlainen taidetoiminta ja siihen liittyvät harrastukset antavat mahdollisuuden toteuttaa hoitolaitoksessa olevan ihmisen luomisen vapautta, tarvetta tehdä kulttuurisia valintoja ja virittää elämänsä parempaan sopusointuun ja harmoniaan itsensä ja ympäristönsä kanssa. (Hyypä – Liikainen 2005: 110–111; Liikainen 2003: 40.)

Taiteessa ja kulttuuritoiminnassa on paljon elementtejä, jotka kantavat arkeamme, estävät elämän rutinoitumista ja köyhtymistä, sekä estävät syrjäytymistä. Taide- ja kulttuuritoiminta saavat mielen liikkeeseen sekä antavat elämyksiä, tunteita ja kokemuksia. (Hyypä – Liikainen 2005: 111; Liikainen 2003: 39.) Taide- ja kulttuuritoiminnalle voidaan nähdä ainakin neljä välineellistä vaikutusta ihmisen hyvinvoinnin kannalta, joista ensimmäinen ja tärkein on taide elämyksenä, merkityksinä ja taidenautintoina, osana ihmisen tarpeita. Toisena on taiteen ja kulttuuritoiminnan yhteys hyvään terveyteen, parempaan työkykyyn ja hyvän elämän kokemuksiin. Kolmantena ovat elämänhallintaamme tukevat verkostot ja yhteisöllisyys, jotka ovat syntyneet kulttuuritoiminnan ja harrastamisen myötä. Neljäntenä ovat taiteen, arkkitehtuurin ja sisustamisen vaikutukset viihtyisämmän ympäristön luomiseksi. Kaunis ympäristö ja luonto virkistävät ja voivat edesauttaa kuntoutumisessa. Taiteella ja kulttuurilla on vaikutusta sosiaaliseen hyvän elämän kokemukseen ja se auttaa meitä jäsentämään ja ottamaan haltuun arkeamme. (Hyypä – Liikainen 2005: 113; Liikainen 2003: 151–152.)

6 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimuskysymykset

Geronomille tärkeitä arvoja ovat iäkkään ihmisen itsemääräämisoikeuden, oikeudenmukaisuuden ja yksilöllisyyden edistäminen. Myös iäkkään ihmisen voimaannuttaminen ja osallistaminen ovat geronomin osaamisalueita. Meriluodon ja Marila-Penttisen (2015) mukaan osallisuus on kokemus kuulumisesta johonkin. Se on tunne oman toiminnan ja ajatusten merkityksestä ja vaikutuksesta sekä mahdollisuus toimia oman kiinnostuksen mukaan. (Meriluoto – Marila-Penttinen 2015: 7.) Koemme tämän opinnäytetyön toteutuksessa merkitykselliseksi mahdollisuuden olla mukana vaikuttamassa siihen, että ikääntyneiden arjen mielekkyyteen pyritäisiin panostamaan. Erityisen tärkeänä näemme pyrkimyksen ikääntyneiden omien toiveiden esille saamiseen ja niiden huomioimiseen.

Kohti luovaa arkea -hankkeen antama alustava tutkimustehtävä oli selvittää, millaista kulttuurista vanhustyötä opinnäytetyön tutkimuskohteessa toteutetaan. Toisen työelämän yhteistyökumppanin Miina Sillanpään Säätiön tuleva kehittämishanke taas tarvitsee alkukartoituksen palvelukeskus Wilhelmiinan nykytilanteesta, jotta on mielekästä suunnitella kehittämistoimintaa. Tulevan kehittämishankkeen tarkoituksena on kulttuurin hyödyntämisen ja asukaslähtöisen kulttuurin tuottamisen vahvistaminen. Kiinnostus painottuu erityisesti kulttuurin mahdollisuuksien hyödyntämiseen arjen työssä ja asukkaiden toiminnassa, korostaen asiakaslähtöisyyttä sekä asiakaslähtöisen toiminnan kehittämistä.

Näin ollen opinnäytetyön tavoitteena on saada vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Millaista kulttuurista vanhustyötä tutkimuskohteessa toteutetaan?
 - Miten tutkimuskohteen henkilökunta ja asukkaat ymmärtävät kulttuurisen vanhustyön?
 - Voidaanko tutkimuskohteen kulttuurista vanhustyötä kehittää asiakaslähtöisemmäksi, millaisin toimenpitein?

7 Alkukartoitus palvelukeskus Wilhelmiinassa

7.1 Tutkimuksen toteutus

Teimme opinnäytetyössä toteutettavan alkukartoituksen laadullisena tutkimuksena. Laadullinen tutkimus tarkastelee merkitysten maailmaa, joka on ihmisten välinen ja sosiaalinen. Laadullisella menetelmällä tehdyllä tutkimuksella voidaan tavoittaa ihmisen merkityksellisiksi koettuja tapahtumaketjuja, kuten oman elämän kulkua. Laadullinen tutkimus on luonteeltaan toteavaa, pyrkimystä ymmärtää ilmiötä. (Vilka 2005: 97; Kananen 2012: 37.) Laadullisessa tutkimuksessa aineisto edustaa tutkimuskohteen olennaisia piirteitä ja aineiston kerääminen, käsittely sekä analyysi tapahtuvat koko tutkimusprosessin ajan. Laadullisella tutkimuksella voidaan lähestyä elämänlaadun, elämäntavan tai toimintatapojen analyysia ja siltä pohjalta saada ideoita esimerkiksi palvelujen sisällön kehittämiseksi. Laadullisen tutkimuksen avulla voi saada ensiarvoista tietoa jonkin asiakasryhmän tilanteesta ja toiveista. (Koivula 2002: 37.)

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelminä käytettiin havainnointia, teemahaastattelua ja erilaisia dokumentteja, kuten muistiinpanoja. Valtaosa Wilhelmiinan ryhmäkotien asukkaista on muistisairaita, jotka ovat sairauden eri vaiheissa. Muistisairaiden kohdalla haastattelua on käytetty tutkimuksissa erittäin vähän ja suosittu sen sijaan havainnointia. Tämä kertoo Haapalan (2015) mukaan kielteisistä asenteista muistisairaiden osallistamista kohtaan. Muistisairasta ei nähdä aktiivisena, itsensä ilmaisemiseen kykenevänä toimijana vaan hänen kokemustietonsa saavutetaan vain tutkijan toimesta havainnoinnilla. (Haapala 2015: 85.)

Teemahaastattelujen aineistonkeruu toteutettiin ryhmähaastatteluina. Tutkimuksen toteuttamisessa teimme yhteistyötä palvelukeskus Wilhelmiinan omistajan, henkilökunnan ja asukkaiden kanssa. Alkukartoituksen aineistonkeruun aikataulu ja yksityiskohdat tarkentuivat yhteistyöpalavereissa Wilhelmiinan toimitusjohtajan, säätiön toimitusjohtajan sekä tutkimuspäällikön kanssa. Ryhmähaastatteluita koskevat yksityiskohdat sovittiin ryhmäkotien palveluvastaavien kanssa. Aineistonkeruu toteutettiin kevään 2016 aikana.

Tutkimuksen aluksi tutustuimme ryhmäkoteihin ja niiden toimintakulttuuriin havainnoiden niiden arkea ja asukkaille järjestettävää toimintaa. Ryhmähaastatteluissa toteutimme aineistonkeruumenetelmänä myös osallistuvaa havainnointia. Menetelmää käytettäessä on tärkeää, että tutkija osaa erottaa tekemänsä havainnot ja omat tulkintansa näistä havainnoista (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 1997: 212). Tutkimuksen ryhmähaastattelu-osuudessa toivoimme voivamme tarjota etenkin tutkimukseen osallistuville asukkaille kokemuksen, että heitä kuullaan ja he pystyvät vaikuttamaan, että he ovat keskeisiä toimijoita omassa elämässään.

7.1.1 Havainnointi ja ryhmähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Havainnointi on kenties arkielämässäkään eniten käytetty tiedonhankinnan keino. Istumme ja seuraamme tilanteita – ja teemme niistä päätelmiä. Tutkimuksessa havainnointi tapahtuu kuitenkin systemaattisesti. Havainnoinnin hyvä puoli on se, että tutkija on mukana tutkimuskohteen luonnollisessa ympäristössä. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu itse tutkittavan kohteen toimintoihin. Tällöin ongelmaksi voi koitua liika samautuminen tutkimuskohteeseen. Sen tähden havainnoinnissa onkin harkittava tarkoin eettisiä kysymyksiä, kuten havainnoinnista kertomista tai osallistumisen vaikutusta havainnoitavaan asiaan. Havainnoinnin kohteet on hyvä valita etukäteen, jotta havainnointi ei johda epätarkkuuteen. Havainnoinnista tulee myös pitää havainnointipäiväkirjaa. Havainnointi on kuitenkin aineistonkeruumenetelmä, jonka avulla saa välitöntä ja aitoa tilannetietoa. (Koivula 2002: 41–42.) Kirjoitimme muistiinpanoja tutustumiskäynnistämme palvelukeskus Wilhelmiinaan sekä kirjasimme havaintoja ryhmähaastattelujen aikana ja teimme muistiinpanoja havainnoistamme välittömästi niiden jälkeen. Hyödynsimme näitä aineiston analysointivaiheessa.

Laadullisten tutkimusmenetelmien käytön lisääntyminen ja kasvava kiinnostus asiakkaan näkökulmaan ovat tuoneet ryhmähaastattelun yhteiskuntatieteilijöiden käyttämien tutkimusmenetelmien joukkoon. Tämän vaikutuksesta menetelmä on kehittynyt ja monipuolistunut monikäyttöiseksi tieteellisen tutkimuksen välineeksi. Ryhmähaastattelu voidaan toteuttaa monella eri tavoin. Menetelmästä on useita muunnelmia, joissa ryhmähaastattelulla tarkoitetaan ryhmässä tapahtuvaa keskustelua, joka on enemmän tai vähemmän ohjattua. Ohjattu keskustelu muistuttaa ryhmässä tapahtuvaa teemahaastattelua, jolloin haastatteliija ohjaa ryhmää keskustelemaan tietyistä ennalta valituista teemoista. (Pötsönen – Pennanen 1998: 1.) Tässä työssä tarkoitamme ryhmähaastattelulla

ryhmässä tapahtuvaa ja haastattelijan ylläpitämää keskustelua ennalta sovitun haastattelurungon pohjalta. Pyrimme tuomaan ryhmähaastatteluun kuitenkin ryhmäkeskustelun piirteitä, jonka Valtonen (2005) kuvaa eroavan haastattelusta siinä, ettei vetäjä pidä vuorovaikutuskontrollia itsellään, vaan rohkaisee ryhmän jäseniä keskustelemaan aiheesta keskenään (Valtonen 2005: 223–224).

Ryhmähaastattelu on joustava, nopea ja yleensä paljon informaatiota antava tiedonkeruumenetelmä. Sen joustavuus sekä osallistujien oman kielen ja merkitysten korostuminen tekevät siitä käyttökelpoisen menetelmän tutkittaessa haastateltavien odotuksia ja kokemuksia myös asiakasnäkökulmasta (Pötsönen – Pennanen 1998: 3; Välimaa – Mäntyranta 1998: 82). Tutkimusmenetelmänä ryhmähaastattelu sijoittuu luonteeltaan osallistuvan havainnoinnin ja strukturoidun yksilöhaastattelun välimaastoon – yhdistäen piirteitä molemmista. Menetelmän avulla tietoa kertyy sekä vapaaehtoisten puheenvuorojen että kohdennettujen haastattelukysymysten kautta. Koska ryhmähaastattelu sisältää ryhmän keskinäisen vuorovaikutuksen on se yksilöllistä haastattelua lähempänä sitä elämän todellisuutta, jossa mielipiteet, asenteet ja tavatkin muodostuvat. (Pötsönen – Pennanen 1998: 2–3.) Yksilöillä on yhtäältä omat, erilaiset näkemyksensä todellisuuden kohteesta ja näitä tarkennetaan keskustelujen avulla. Mutta toisaalta ihminen muodostaa käsityksiään sen ryhmän mukaisiksi, johon hän katsoo kuuluvansa. Ryhmätilanteessa ilmaistaan sekä näitä yksilön omia, persoonallisia käsityksiä että ryhmän yhteisiä, jaetuja käsityksiä todellisuudesta. (Moilanen 1995: 8.)

Ryhmähaastattelun ja tutkimuksen tavoitteet määrittävät lähestymistavan. *Kartoittavan lähestymistavan* tavoitteena on kartoittaa ja tutustua työyhteisön eli tässä tapauksessa ryhmäkotien tilanteeseen. Kartoittavaa lähestymistapaa käytetään hankittaessa ennakotietoa tutkittavasta ilmiöstä esimerkiksi alkukartoituksen yhteydessä. Ryhmähaastattelu sopii erityisen hyvin tutkimusongelmiin, joissa tutkitaan esimerkiksi työyhteisön mielipidettä tai suhtautumista ja kulttuurisia jäsenyyksiä. Menetelmällä säästää yhtäältä aikaa, toisaalta siinä voi seurata myös ryhmä- ja vuorovaikutusprosessia haastatteluryhmässä. Se antaa moniulotteisen mahdollisuuden kerätä informaatiota kiinnostuksen kohteena olevasta aiheesta. Ei vain mitä on tapahtunut tai mitä mieltä ollaan, vaan myös miten ja miksi, sekä minkälaisia näkemyksiä, kokemuksia, asenteita ja odotuksia aiheeseen liittyy. (Koivula 2002: 46–47; Moilanen 1995: 28–30; Pötsönen – Pennanen 1998: 2.)

Ryhmähaastattelussa käytetään etukäteen laadittua haastattelurunkoa, joka kattaa tutkimusongelman kannalta olennaiset teemat. Tutkimuksen tavoite sanelee kysymysten luonteen. Runko ei saa olla liian pitkä, mutta toisaalta haastatteliijoilla tulee olla riittävästi haastattelua eteenpäin vieviä kysymyksiä. Teemoissa on yleensä hyvä edetä yleisestä yksityiseen. Menneeseen aikaan kohdistetut kysymykset ovat luotettavampia kuin tähän hetkeen tai tulevaisuuteen liittyvät, koska niihin sekoittuu usein toiveita ja aikomuksia kokemusten sijaan. Kysymykset voivat olla joko valmiiksi muotoiltuja tai avoimia. Ihmiset havaitsevat ja kokevat eri tavoin yhteisönsä asioita ja sen vuoksi valmiiksi muotoillut kysymykset eivät välttämättä toimi. Tiedon vertailtavuuden takia on kysymysten kuitenkin oltava samoja kaikissa ryhmissä. (Moilanen 1995: 37, 38; Pötsönen – Pennanen 1998: 6.) Kysymysten muotoilussa on mahdollista vaikuttaa yhteiseen tapaan nähdä ja määrittellä asiat. Kun lähdetään esimerkiksi työn järjestämisen ongelmista, työprosessin suunnittelusta tai työtehtävien luonteesta, ei ihmisille tule tarvetta puolustautua ja vetäytyä keskustelusta, toisin kuin keskittyttäessä ihmisten luonteenpiirteisiin tai yhteistyökykyyn. (Moilanen 1995: 39.)

Haastattelijan rooli voi olla hyvin erilainen riippuen ryhmän osallistujista ja sen toimivuudesta. Joskus hänen on vedettävä keskustelua aktiivisemmin, joskus hän voi keskittyä enemmänkin prosessin ohjaamiseen. Tutkijoiden vastatessa itse haastatteluista, saavat he lisäinformaatiota haastattelutilanteista ja niiden ilmapiiristä. Ryhmähaastattelutilanteissa onkin hyvä olla haastattelijan lisäksi toinen kirjaaja, joka tallentaa havaintoja ryhmäläisten keskinäisestä vuorovaikutuksesta, sanattomasta viestinnästä ja yleisestä ilmapiiristä. Nämä muistiinpanot auttavat palauttamaan mieleen tilanteen kulkuun liittyviä tekijöitä. Tutkimusaineisto tuotetaan nimenomaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, mikä antaa aineistolle omaleimaisuutta. Tämä on otettava huomioon myös aineistoa analysoitaessa. Haastattelijan ei tarvitse, eikä hän saa kommentoida kaikkea mitä sanotaan. Haastattelun aikana mahdollisimman useita osanottajia rohkaistaan ilmaisemaan mielipiteensä. On syytä myös muistuttaa heti alussa, ettei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia, sillä haastattelussa ollaan kiinnostuneita osallistujien omista käsityksistä ja mielipiteistä. Kirjaajan tehtävänä on havainnoida keskustelun ilmapiiriä, kulkua ja ryhmän sisäistä vuorovaikutusta. (Pötsönen – Pennanen 1998: 8–9; Välimaa – Mäntyranta 1998: 80–81.)

7.1.2 Alkukartoituksen kohderyhmä

Opinnäytetyön puitteissa ei ollut realistista harkita suunnitellun alkukartoituksen tekemistä yhtä laajalle kohderyhmälle, kuin Miina Sillanpään Säätiön tulevan kehittämishankkeen kohderyhmä oletettavasti on. Tämän vuoksi rajasimme tutkimuksemme kohderyhmäksi Wilhelmiinan ryhmäkotien asukkaat ja heitä hoitavan henkilökunnan. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston keräämisen tavoite on enemmän sisällöllinen laajuus kuin aineiston määrä kappaleina, sillä laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston kooka ei säätele määrää vaan laatu (Vilkkä 2005: 109,126). Siksi kohderyhmän rajaaminen lukumäärältään pienempään joukkoon oli perusteltua, koska näin pystyimme saamaan laadullisesti syvällisempää aineistoa.

Tutkimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi on pohdittava millä perusteella haastateltavat rekrytoidaan, sillä niin sanottu mukavuusotos voi sisältää vääristymän. Haastateltavien rekrytoinnilla onkin suuri merkitys tutkimusprosessin onnistumiselle. On tärkeää, että tutkimusaineistoa kerätään mahdollisimman ”oikeilta” henkilöiltä. (Pötsönen – Pennanen 1998: 15; Välimaa – Mäntyranta 1998: 77.) Koska tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten Wilhelmiinan henkilökunta sekä asukkaat ymmärtävät kulttuurisen vanhustyön ja voidaanko sitä kehittää entistä asiakaslähtöisemmäksi, oli perusteltua toteuttaa tutkimus haastatellen niin asukkaita kuin heitä päivittäin lähimpänä olevia hoitajiaan.

Rekrytoinnin suunnittelua ohjaavat tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset. Haastateltavien sitoutumista tutkimusaiheeseen edistää se, että he ovat tietoisia tutkimuksen tarkoituksesta, ovat motivoituneita ja kokevat myös tutkimusteemojen olevan tärkeitä ja ajankohtaisia itselleen. Tämä helpottaa keskustelua myös itse ryhmähaastattelussa ja lisää tutkimuksen luotettavuutta (Pötsönen – Pennanen 1998: 6; Välimaa – Mäntyranta 1998: 78.) Tästä syystä päätimme järjestää ryhmähaastattelut erikseen ryhmäkotien henkilökunnalle ja asukkaille. Laadimme molemmille kohderyhmille oman saatekirjeen (Liite 1, Liite 3) ja teemahaastattelun rungon (Liite 2, Liite 4), jotka toimitimme ryhmäkotien palveluvastaaville eteenpäin jaettavaksi ja vapaaehtoisten osallistujien rekrytoimiseksi.

7.2 Aineistonkeruu ryhmähaastatteluissa

Haastattelut toteutettiin kevään 2016 aikana palvelukeskus Wilhelmiinassa Simeoni, Tuomas ja Wellamo ryhmäkotien tiloissa. Kaikki haastattelut järjestettiin iltapäivällä ja niiden alussa osallistujia pyydettiin allekirjoittamaan henkilökohtainen tutkimussuostu-

muslomake haastateltavalle (Liite 5). Haastatteluja oli yhteensä viisi kertaa ja niihin osallistui yhteensä kaksitoista työntekijää tai asukasta. Henkilökunnan haastatteluita järjestettiin kaksi erillistä kertaa ja niihin osallistui yhteensä seitsemän työntekijää. Asukkaiden haastatteluita järjestettiin kolmena erillisenä kertana ja niihin osallistui yhteensä viisi asukasta.

Henkilökunnan haastattelut toteutettiin molemmilla kerroilla ryhmäkodin kansliassa. Tämä ei ollut ihanteellista, sillä haastattelupaikka voi vaikuttaa ilmapiiriin ja keskustelun sisältöön, jos se edustaa tutkimuksen aiheena olevaa toimintaa, ilmiötä tai järjestelmää (Pötsönen – Pennanen 1998: 15). Ensimmäinen henkilökunnan ryhmähaastattelu kesti vain vajaat 45 minuuttia, sillä työntekijöiden työvuorot päättyivät. Toinen henkilökunnan ryhmähaastattelu kesti hieman yli tunnin, joskin osa poistui kesken haastattelun. Kaikki haastatteluihin osallistuneet työntekijät olivat koulutukseltaan lähihoitajia. Osallistujien ikä oli kahdenkymmenenviiden vuoden molemmin puolin, yksi haastatteluun osallistuneista ei kertonut ikäänsä. Kaksi työntekijää toi esiin olevansa niin sanottu ”alanvaihtaja” eli taustalta löytyi jokin toinen tutkinto ennen lähihoitajaksi opiskelua. Sosiaali- ja terveystyökokemusta ryhmähaastatteluihin osallistuneilla oli kertynyt hieman yli vuodesta aina viiteentoista vuoteen. Palvelukeskus Wilhelmiinassa vain kaksi heistä oli työskennellyt yli viiden vuoden ajan. Kolme osallistujista oli ehtinyt työskennellä Wilhelmiinassa alle vuoden.

Asukkaiden haastattelut tapahtuivat luontevasti aina jonkun asukkaan omassa huoneessa. Jokainen asukashaastatteluista kesti hieman yli tunnin. Asukkaat olivat iältään 72-vuotiaasta aina 99-vuotiaaseen. Heistä kaikilla oli jonkin asteista muistin alenemaa ja kolmella muistisairaus-diagnoosi. Tämä ei kuitenkaan vaikuttanut merkittävästi haastatteluiden kulkuun. Asukkaiden koulutustausta oli kirjavaa ja osallistujia oli niin yliopisto-, korkeakoulu-, kuin ammattikoulutustaustalla. Haastatellut asukkaat olivat asuneet Wilhelmiinassa keskimäärin kaksi vuotta. Pisimpään asunut asukas oli muuttanut reilu kolme vuotta aiemmin taloon ja lyhyimmän aikaa asunut asukas oli muuttanut taloon alle puoli vuotta aiemmin.

Haastateltavien etukäteisinformoinnilla voidaan vahvistaa osallistujien sitoutumista ja motivaatiota osallistua haastatteluun (Pötsönen – Pennanen 1998: 15). Tiedostimme, että etukäteisvalmistelujen merkitys on suuri ryhmähaastattelujen onnistumisen kannalta. Sen vuoksi pyrimme suunnittelemaan toteutuksen huolella. Huomasimme kuitenkin

kin, ettemme voineet vaikuttaa kaikkiin toteutuksen vaiheisiin, vaikka olimmekin valmistuneet huolella. Esimerkiksi henkilökunnan ensimmäiseen ryhmähaastatteluun työntekijöitä oli kehoitettu osallistumaan samana aamuna, eivätkä he olleet saaneet mahdollisuutta tutustua etukäteen haastattelurunkoon tai saatekirjeeseen. Motivaatio osallistumiseen olisi ehkä ollut parempi, mikäli materiaaliin olisi ollut mahdollista tutustua etukäteen. Tällöin haastatteluun olisivat kenties ohjautuneet juuri ne työntekijät, jotka kokevat kulttuurisen vanhustyön itselleen läheiseksi tai näkevät sen osana hoitotyötä. Jälkikäteen ajatellen olisimme kenties voineet korostaa ryhmäkotien palveluvastaaville etukäteisinformoinnin tärkeyttä vielä enemmän sekä ryhmähaastattelutilanteen vaatimia tila-toiveitamme. Toki hoitotyön ollessa tuttua myös ymmärrämme, että hoitajien irrottaminen ryhmähaastatteluihin kesken työvuoron oli ylipäätään haasteellista. Olisimme kuitenkin kaivanneet rauhallisempaa tilaa haastattelujen toteuttamiselle sekä mahdollisuutta jättää puhelimet ulkopuolelle.

Ryhmähaastattelut tulisi järjestää tutkimusaiheen kannalta mahdollisimman neutraalissa ympäristössä, jossa olisi mahdollista viettää miellyttävä ja rauhallinen keskusteluhetki. Itse haastattelutilan tulisi olla rauhallinen paikka, jossa yllättävät häiriötekijät pystyttäisiin välttämään. Keskustelua ja vuorovaikutusta voidaan rohkaista erilaisilla tilajärjestelyillä, joista paras on osallistujien asettuminen istumaan ympyrän muotoon niin, että kaikki osallistujat näkevät toisensa. (Moilanen 1995: 57–58; Pötsönen – Pennanen 1998: 10.) Haastattelupaikkoina toimineissa kanslioissa oli mahdollista järjestää istumapaikat niin, että kaikki näkivät toisensa. Hoitajien haastattelut ajoittuivat kuitenkin iltapäivään ja lähelle vuoronvaihtoa. Kanslioissa oli sen vuoksi haastatteluiden aikaan monenlaista hälinää, kun ihmisiä tuli ja meni ja puhelimet soivat. Hälyinen tila asetti omat haasteensa myös aineiston jälkikäsitteilylle tehdessämme litterointia, koska ajoittain haastateltavien puheesta oli todella vaikeaa saada selvää. Samassa tilassa oli myös hoitajia kirjaamassa raporttia aamuvuoron jälkeen, eikä tilanne ollut heillekään keskittymisen kannalta varmasti paras mahdollinen. Lähestyimme ryhmäkotien palveluvastaavia henkilökunnan ensimmäisen ryhmähaastattelun jälkeen sähköpostilla, jossa kertosimme ryhmähaastattelun onnistumisen edellytyksiä toiveenamme vaikuttaa seuraavan haastattelun toteutuspaikkaan. Kenties viestimme hukkuu kuitenkin muun sähköpostin tulvaan, eikä siihen ehditty reagoida.

Asukashaastatteluja toteutimme kolme eri kertaa. Haastattelupaikkana oli jokaisella kerralla yhden osallistujan oma huone ja haastattelut sujuivat näin rauhallisissa merkeissä.

Henkilökunnan valikoimat asukkaatkaan eivät vaikuttaneet saaneen laatimamme etukäteisinformaatiota, mutta he osallistuivat haastatteluihin silti innokkaasti ja pohtivat aihetta sekä annettuja teemoja monipuolisesti. Erityisesti asukashaastatteluissa oli tärkeää huomioida mahdolliset näön ja kuulon alenemat haastateltavilla sekä muistiongelmät. Välillä kysymyksiä tarkennettiin useampaan otteeseen ja vastaukset rönsyilivät aina elämän tarkoituksen pohtimiseen asti. Kulttuurin kautta pääsimme siis myös perustavaa laatua olevien asioiden äärelle. Asukkailla olikin hyvin erilainen ja laajempi käsitys kulttuurin ja luovuuden rooleista osana koko elämää. Haastatteluissa käytiin läpi asukkaiden elämäntaiheita lapsuudesta alkaen ja osallistujilla oli hyvin erilaisia taustoja.

Haastatellut työntekijätkin tuntuivat olevan mukana pääosin avoimin mielin, mutta ryhmähaastattelutilanteissa tuntui kuitenkin työajan loppumisen läheisyys. Tämä aiheutti meille, ensimmäisiä haastattelujaan tekeville, haasteita kiinnostuksen herättämisessä ja ylläpitämisessä. Monet työntekijät kommentoivat kysymyksiä vaikeiksi tai hankaliksi. He ilmaisivat tuntevansa etenkin haastattelurungon alussa käytetyt käsitteet, kuten kulttuuri ja luovuus, jotenkin kaukaisiksi ja korkealentoisiksi eikä niinkään tavalliseen arkeen kuuluviksi asioiksi.

“Siis ihan niinku normaali? Ilman kulttuuria?” Tämä oli yksi ensimmäisistä vastauksista kysyttäessä normaalista päivän kulusta. Pyrimme tämän jälkeen avaamaan haastattelurungossa käyttämiämme käsitteitä enemmän arkielämän näkökulmasta, jolloin kysymyksiin vastaamisesta tuli hivenen helpompaa.

Tutkimusaihe, kysymysten luonne ja ryhmän sisäinen vuorovaikutus määrittelevät pitkälti puheenvuorojen avoimuuden ja ryhmätalanteen sallivuuden haastattelutilanteessa. Ryhmähaastatteluun osallistuvien on mahdollista keskustella annetuista teemoista hyvinkin vapaasti keskenään. Pienessä ryhmässä ihmiset voivat ilmaista spontaanisti, miten he tuntevat ja kokevat kyseisen aiheen ja miksi he kokevat sen näin. Ryhmässä henkilöt saattavat myös tuntea olonsa turvallisemmaksi tai varmemmaksi. Myös yhteisvaikutus voidaan hyödyntää, kun toinen voi jatkaa siitä mihin toinen jäi. (Pötsönen – Pennanen 1998: 3, 15.) Ja tätä tavoittelimmekin valitessamme aineistonkeruumenetelmää tutkimuksellemme. Asukkaiden ryhmähaastatteluissa tämä aineistonkeruumenetelmän etu näkyikin hyvin.

Ryhmähaastattelussa vähemmistön mielipiteet, näkökulmat ja ajatukset voivat kuitenkin jäädä liian vähälle huomiolle. Tämän lisäksi ryhmähaastatteluun osallistuvat henkilöt kontrolloivat aina jonkin verran toisiaan. Ryhmähaastattelutilanteessa vaikuttavat samanlaiset harhaisuudet kuin muissakin haastatteluissa ja esimerkiksi haastattelijan näkyvät reaktiot saattavat vaikuttaa siihen mistä tai miten keskustellaan. Tärkeä seikka on myös, että ryhmähaastattelun keinoin voidaan tutkia vain sellaisia henkilöitä, jotka ovat kykeneviä ja halukkaita kertomaan muille mielipiteitään. (Pötsönen – Pennanen 1998: 4.) Toisaalta vähemmistö voi myös vaikuttaa muuhun ryhmään ollessaan ehkä enemmistöä voimakkaampi mielipiteidensä ilmaisussa. Molemmissa henkilökunnan haastatteluissa oli mukana pitkään Wilhelmiinassa työskennelleet työntekijät, joiden puheenvuorot ja vastaukset ohjasivat paljon keskustelun kulkua. Ymmärrettävästi heillä oli pitkän työkokemuksen antamaa itseluottamusta, joka teki heidän puheenvuoronsa jopa hieman dominoiviksi. Heidän puheliaisuutensa toisaalta auttoi viemään haastattelua eteenpäin, kun toiset olivat hieman arempia osallistumaan.

Haastattelijä vaikuttaa ryhmähaastattelussa yleensä yksilöhaastattelua vähemmän esille nouseviin asioihin ja siihen, miten ne esitetään (Pötsönen – Pennanen 1998: 3). Ensimmäisessä henkilökunnan haastattelussa oli ryhmähaastattelua ajatellen aktiivisempi tunnelma ja useammat vastailivat kysymyksiin, vaikka eniten äänessä olikin ikävuosiltaan vanhin ja pisimpään talossa työskennellyt työntekijä. Toisessa haastattelussa nousi esiin isompia kontrasteja työntekijöiden mielipiteissä.

7.1 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston jatkokäsittelyyn katsotaan kuuluvan seuraavat vaiheet: litterointi, aineistojen pelkistäminen, perehtyminen lukemalla, ryhmittely ja tiivistäminen luokkiin sekä aineiston tulkinta (Kananen 2015: 160). On suositeltavaa, että haastattelut tallennetaan samanaikaisesti useilla eri tavoilla. Kahden tutkijan samanaikainen läsnäolo ryhmässä on suuri etu myös ryhmähaastattelujen aineistoa purettaessa ja analysoitaessa. Nauhoitteet puretaan sanatarkoiksi teksteiksi, jolloin niistä paljastuu keskusteluissa käytetyt puheenvuorot. Nauhoilta puretun aineiston tukena ja täydentävänä aineistona toimivat kirjaajan muistiinpanot. Tätä menetelmää suositellaan, jos eri ryhmiä on tarkoitus verrata toisiinsa. (Pötsönen – Pennanen 1998: 9–10; Välimaa – Mäntyranta 1998: 82.) Aineiston purkuvaiheessa nauhoitukset, havainnointi muistiinpanot ja mahdollinen muu aineisto litteroitiin tekstimuotoon.

Laadullinen tulkinta vaatii perusteellista aineistoon perehtymistä. Laadullinen aineisto on usein hyvin monimuotoista eikä sitä pystytä käsittelemään yhdellä kertaa muuten, kuin että tutkija kuuntelee, katselee ja lukee aineistot löytääkseen oleellisen tiedon tutkimuskysymysten kannalta (Koivula 2002: 33–34, 37, 42–43; Pötsönen – Pennanen 1998: 15; Tuomi – Sarajärvi 2009: 96–97). Analysoimme tutkimusaineistoamme aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Näin toimien tulokset eivät painotu liikaa tutkijan omiin ennakkoluuloihin tai aikaisempaan tietoon ja voidaan löytää uusia ajatusuria (Tuomi – Sarajärvi 2009: 96–97).

Ryhmähaastattelun tulokset esitetään yleensä kirjallisena raporttina, jonka tavoitteena on ilmaisun selkeys ja olennaisiin asioihin keskittyminen. Sisällönanalyysin seuraava vaihe on aineiston pelkistäminen. Aineiston pelkistämässä tutkija karsii tutkimuksen kannalta epäolennaiset ilmaukset pois aineistosta. Aineiston pelkistämistä ohjaavat tutkimuskysymykset. Laadullisen tutkimuksen analysointi perustuu laadullisten erojen ja samankaltaisuuksien ryhmittelyyn, luokitteluun ja tulkintaan. Keskeistä aineiston analyysissä on yhtäläisyyksien ja poikkeuksien etsiminen. Missä suhteessa aineisto ovat yhtenevä keskenään, missä eriävä ja millaisia poikkeuksia aineistoon sisältyy. Näiden vastausten kautta voidaan etsiä tulkintaa. (Koivula 2002: 33–34, 37, 42–43; Pötsönen – Pennanen 1998: 15; (Tuomi – Sarajärvi 2009: 95, 108–109.) Ryhmähaastattelun analyysissä on myös tärkeää muistaa aineiston erityispiirteet. Mielenpitoet ja näkemykset tuotetaan ryhmätilanteessa, joka väistämättä vaikuttaa ryhmän jäseniin. Ryhmähaastattelun analyysi edellyttää aina jonkinasteista ryhmätilanteen analyysia. Tärkeää on löytää keskustelujen suuret ideat, jotka saattavat kohota haastattelujen keskeltä noudattamatta teemaryhmittelyä. Lisäksi, ryhmähaastattelussa esiin tuleva puheen lähde ei ole vain yksittäinen puhuja, vaan yksilö edustaa myös oman viiteryhmänsä pienoiskulttuuria. (Pötsönen – Pennanen 1998: 13.)

Laadullinen analyysi on luokkien kokoamista sekä teemojen ja lainausten analyysia. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkimuskysymykset ohjaavat aineiston ryhmittelyä ja luokittelua. Ryhmittelyssä etsitään aineistosta yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia, jonka jälkeen luokitellaan samaa asiaa tarkoittavat käsitteet. Luokittelussa yksittäiset tekijät luokitellaan yleisempien käsitteiden alle, jolloin aineisto tiivistyy. (Koivula 2002: 33; Moilanen 1995: 66–67; Tuomi – Sarajärvi 2009: 95,110.)

Litteroitu aineisto luetaan usein moneen kertaan, jotta voidaan luoda esimerkiksi avainideoiden, sanojen tai fraasien lista. Kiinnostuksen kohteet ryhmitellään muodostaen luokkia. Näiden luokkien sisällöt tutkitaan ja sijoitetaan eri ideat ja lainaukset niihin. Tämän jälkeen luokat yhdistellään teemoiksi, joiden valossa aineisto esitetään kirjallisesti raportoituna. Päätelmien on tukeuduttava vahvasti analysoitavana olevaan empiriseen aineistoon. Laadullisessa aineistossa ilmenevä asia voi kuulua useampaan luokkaan tai teemaan. Tyypillistä laadullisen aineiston käsittelylle onkin sen analysointi useampaan kertaan, kunnes uusia tulkintoja ei enää löydy. (Koivula 2002: 33; Moilanen 1995: 66–67; Tuomi – Sarajärvi 2009: 95,110.)

Luokittelun pätevyyttä lisää, jos kaksi henkilöä tekee luokittelun ensin toisistaan riippumatta. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä luokituksen apuna käytetään teoreettista kirjallisuutta. Teorian avulla rikastutetaan aineistosta nousevia tulkintamahdollisuuksia. Aiempaa tutkimusta käytetään omien tulkintojen keskustelukumppanina. (Koivula 2002: 34; Moilanen 1995: 67–68.) Kunkin haastattelun jälkeen kuuntelimme nauhoitteet sekä teimme muistiinpanoja haastattelutilanteen tunnelmasta ja havainnoistamme. Tämän jälkeen litteroimme haastattelut. Kahdesta hoitajien ryhmähaastattelusta oli tuloksena 26 sivua litteroitua tekstiä sekä kolmesta asukkaiden haastattelusta 35 sivua. Litterointeja luimme läpi useaan otteeseen päästäksemme käsiksi toistuviin teemoihin sekä mahdollisiin eroavaisuuksiin hoitajien ja asukkaiden kokemuksissa.

8 Alkukartoituksen tulokset ja johtopäätökset

8.1 Esille nousseet teemat henkilökunnan ryhmähaastatteluissa

Henkilökunta yhdisti luovuuden ja kulttuurin herkästi taiteelliseen lahjakkuuteen ja korkeakulttuuriin, eivätkä he kokeneet olevansa tässä mielessä luovia. Arjen kulttuuri ei ollut vielä kaikille tuttu käsite ja kulttuuri sanana kalskahti juhlaivalta. Kysymykseen mitä kulttuuri mielestäsi on, vastattiin muun muassa: *”Mulle tuli kulttuurist ihan semmonen mieleen, et tauluja ja Kiasma ja Ateneum”*, mutta vastaukseksi saimme myös: *”periaatteet, tavat, tottumukset, normit.”*

Oman elämän kautta myös luovuuden merkitys ihmisten elämässä tunnistettiin: *”Se on aika merkittävä osa elämää, koska se että kuinka luova sä osaat olla niin se vaikuttaa muihin sun elämänalueisiis.”* Keskustelujen myötä työntekijät havaitsivatkin käyttävänsä luovuutta päivittäin asukkaiden motivoimisessa esimerkiksi liikkumisen tai hygienian hoidon merkitystä perusteltaessa. Motivointia kuvailtiin positiivisella tavalla ja humoristiseenkin sävyyn. Tutkimuksissa on todettu huumorin käytön hoitotyössä olevan elämälaatua lisäävää, vuorovaikutusta parantavaa ja luovan yhdenvertaisuuden tunnetta hoitajan ja esimerkiksi muistisairaana välillä. Häyhän (2013) tutkimuksen mukaan huumorin käyttöä helpottaa muistisairaana ihmisen tunteminen sekä aito läsnä oleminen (Häyhä 2013: 37).

Henkilökunta koki saavansa tarvittaessa tukea työyhteisöltä kulttuuritoimintaan liittyvien ideoiden toteuttamisessa. He voivat halutessaan tuoda esille omia vahvuuksiaan ja taitojaan. Valtaosa näki kulttuuritoiminnan kuitenkin olevan vielä ylimääräinen lisä työnkuvassa, johon ei nähty olevan tarpeeksi resursseja. Keskusteluissa nousikin vahvasti esiin ajankäytölliset resurssit: *”Joo kyllä siitä sit tulee aina vähä sellast ylimäärästä häslinkiä, mut on se tosi kiva kuitenkin et järjestetään.”* Toiset näkivät kuitenkin, että resursseja olisi enempiäkin. Kuten eräs työntekijä sanoi: *”Mut se toiminnan järjestäminen on kyllä ihan itsestään kiinni.”* Suurin osa koki toiminnan olevan helpoiten toteutettavissa pienimuotoisena ja spontaanina. Työvuorojärjestelyin ja esimiehen tuella he kertoivat kuitenkin olevan mahdollista järjestää suunnitellumpaa ohjelmaa, esimerkkinä erilaiset teemaviikot. Liikasen (2013) vuosina 2012–2013 toteuttamassa Kulta -tutkimuksessa havaittiin

kulttuuri- ja taidetoiminnan voimaannuttava vaikutus työhyvinvointiin. Taiteilijat kouluttivat ja ohjasivat hankkeen aikana hoitohenkilökuntaa ilmaisutaidossa sekä taidemenetelmien käytössä. Taidetoiminnan lisääminen ja sen onnistunut hoitotyöhön soveltaminen muuttivat työpäivien rutiineja, jolloin syntyi tilaa asiakkaan kohtaamiselle luovuuden ja elämysten kautta. Tämän myötä myös työssä jaksaminen parani ja työhyvinvointi lisääntyi. (Liikanen 2013: 70.)

Asiakslähtöisyydellä tarkoitetaan asiakkaan ja ammattilaisen tasa-arvoista vaikuttamista ja vuoropuhelua palvelussa, sekä asiakkaan tarpeiden, mielipiteiden ja toiveiden huomioimista palveluista päätettäessä ja niitä toteutettaessa. (Stakes 1999, 11; STM 2010, 46.) Koska Wilhelmiinan ryhmäkodeissa toiminta on usein spontaania, sitä ei juurikaan suunnitella yhdessä asukkaiden kanssa. Henkilökunnan ehdotuksesta tehdään jotakin ja osa asukkaista innostuu osallistumaan, kun osa ehkä seurailee vierestä. Ikäänntyneiden, kuten muidenkaan kulttuurimieltymyksiä ei voida yleistää, sillä kaikista yhteiskunnallisista ryhmistä löytyy vanhuksia (Häyrynen 2007: 90). Ei siis voida olettaa, että kaikki ikäänntyneet pitäisivät samanlaisesta toiminnasta vaan olisi oltava erilaisia vaihtoehtoja.

Itsemääräämisoikeus ja valinnanvapaus ovat erottamaton osa asiakslähtöisyyttä. Keskeistä on asiakkaan omien voimavarojen vahvistaminen ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Yleisellä tasolla valinnanvapaus voidaan ymmärtää osallisuutena ja asiakkaan aitona mahdollisuutena vaikuttaa omaan asiaansa. Asiakkaiden osallistumista voidaan vahvistaa arvioimalla ja suunnittelemalla palveluita yhdessä heidän kanssaan. (Keronen 2013; Lehmuskoski – Kuusisto-Niemi 2012: 23.) Asukkaiden joukossa esiintyi henkilökunnan näkökulmasta katsoen kahta ääripäätä: toiset osallistuvat ja lähtevät mukaan kaikkeen mahdolliseen. Kun osalla taas terveydentila ja iän tuoma väsymys estävät toimintaan osallistumista. Itsemääräämisoikeus on huomioon otettava asia myös kulttuuritoimintaan osallistumisen kohdalla. Sen tähden asukkaan kieltäytymistä on ymmärrettävä ja kunnioitettava.

Henkilökunnan mukaan omaisten aktiivisuus vaikuttaa myös asukkaiden osallistumisinnostukseen ja on tärkeä tekijä asukkaiden talon ulkopuoliseen toimintaan lähtemisessä. Heidän kertomansa mukaan asukkaan ja omaisen toiveet osallistumisesta eivät kuitenkaan aina kohtaa. Omaisten saattaa ilmaista toiveensa, että asukas ohjattaisiin tapahtumiin, mutta asukas itse ei välttämättä halua tai jaksa.

Tulevaisuudesta puhuttaessa suurin osa henkilökunnasta toivoi lisää koulutusta tai tukea luovien menetelmien käyttöön työssä. Tässäkin korostui arjen kulttuurisuuden lisääminen, kuten eräs työntekijä totesi: *”No jotenki musta tuntuu, et sen pitää olla kuitenkin suhteutettu näihin meidän asukkaisiin. Et leivotaan pullaa ihan et jee tai lakataan vähä kynsiä...”*

8.2 Esille nousseet teemat asukkaiden ryhmähaastatteluissa

Asukkaat näkivät kulttuurin osana elämää. Heidän kuvaamaan se liittyy kaikkeen menneeseen, nykyiseen ja tulevaan, mutta on samalla myös jotakin vaikeasti selitettävää. Asukkaat eivät mieltäneet kulttuuria pelkästään korkeakulttuuriksi. Kysymyksiin mitä on luovuus ja kulttuuri ovat ja miten ne näkyvät heidän elämässään saatiin esimerkiksi seuraavia vastauksia:

- *”No kulttuuri on. Sitä pitää koko ajan seurata ja pitää yllä ja sitä tehdä.”*
- *”Jaaha, se on aika paljon – se on kaikkennäköstä.”*
- *”Luovuus on mun mielest semmonen, että jos ei oo luovuutta niin sit ei oo mitään (nauraa).”*
- *”Mä luen koko ajan, mä piirrän, mä maalaan.”*

Asukkaat ymmärsivät arjen kulttuurin käsitteenä juuri niin kuin se onkin, *”kulttuuri on elämä itse”*. Sunin (2014) mukaan arjen toimintoihin osallistuminen ja niiden suunnittelu ovat arjen kulttuuria. Omaehtoinen tekeminen tuo elämään mielekkyyttä ja merkityksellisyyttä (Suni 2014: 5.)

Osa asukkaista ilmaisi osallistuvansa mielellään kaikkeen toimintaan ja ohjelmaan. Osa taas koki, etteivät he nykyisessä terveydentilassaan, ikänsä vuoksi ja aistien heikennyttä, voi edes vaatia osallistumisen mahdollisuuksia. Joillakin osallistuminen on kuin itsestään vähentynyt, kun he ikääntymisen myötä kokevat itsensä väsyneemmiksi. Palvelukeskuksen ulkopuolisiin tapahtumiin osallistuminen kiinnosti silti asukkaita. Heillä oli kuitenkin epätietoisuutta sellaisen mahdollistumisesta, kuten seuraava keskustelun katkelma osoittaa:

- Asukas 1: *”Kyllä! Hyvä teatterikappale on kyllä ihan...”*
 Asukas 2: *”Käytäs mielellään, mut ei tiä onks se mahdollista?”*
 Asukas 1: *”Ei oo...mut meillä vois olla sellanen toriretki?”*
 Asukas 2: *”Niin, vois olla joo!”*

Hoitohenkilökunnan kiinnostus ja tietämys yleensä historiasta sekä asukkaiden elämäshistoriasta näyttäytyi asukkaille vaihtelevana. Tämä selittyi asukkaiden mielestä osaksi

hoitajien vaihtuvuuden, sijaisten ja erilaisten taustojen kautta. Ryhmäkoodissa kartoitetaan kuitenkin yleensä asukkaaksi tulemisen yhteydessä myös asiakkaan elämänhistoriaa. Wilhelmiinassa on käytössä DomaCare -asiakastietojärjestelmä, johon sisältyy elämänhistoriaa kartoittava lomake. Asukas voi täyttää sen itse tai muistisairaana ollessa kyseessä, lomakkeen voi täyttää tai siinä avustaa omainen tai edunvalvoja. Asukkaan elämänhistorian tuntemusta on mahdollista hyödyntää monin tavoin niin arjen kuin juhlan kulttuurissa. Asukkaalla voi olla hänelle erityisen tärkeitä kiinnostuksen kohteita, esimerkiksi mieluisia kotitöitä, joita hän haluaa tehdä mahdollisimman pitkään (Suni 2014: 5). Tuntemalla asukkaan elettyä elämää, voidaan arjen kulttuurissa edistää hänen hyvinvointiaan.

Eryteisesti muistisairauden edetessä asukkaan elämänhistorian tuntemus on kullannarvoista tietoa ja sillä voidaan tukea asukkaan osallisuuden tunnetta. Meriluodon ja Marila-Penttilän (2015) mukaan osallisuus on kokemus kuulumisesta johonkin. Se on tunne oman toiminnan ja ajatusten merkityksestä ja vaikutuksesta. Osallisuus on myös mahdollisuutta toimia oman kiinnostuksen mukaan. (Meriluoto – Marila-Penttinen 2015: 7.) Muistisairas ei välttämättä osaa tai saa ilmaista kantaansa itse, jolloin hänen elämänsä kulkunsa tunteminen helpottaa henkilökuntaa osallisuuden kokemuksen luomisessa.

Virtanen – Suoheimo – Lamminmäki – Ahonen – Suokas (2011) esittävät selvityksessään asiakaslähtöisyyden olevan seuraava askel asiakaskeskeisyydestä. Näiden välillä nähtävä ero on asiakkaan tunnustaminen oman elämänsä asiantuntijaksi, jonka voimavaroja on mahdollista hyödyntää palveluita suunniteltaessa. Asiakaskeskeinen toiminta muuttuu siis asiakaslähtöiseksi vasta silloin, kun se on toteutettu asiakkaan kanssa, ei vain häntä varten. (Virtanen ym. 2011: 18–19.) Haastattelemamme asukkaat eivät nykyisellään koe pääsevänsä vaikuttamaan tai osallistumaan toiminnan suunnitteluun. Pääsääntöisesti he ovat silti tyytyväisiä talon järjestämään ohjelmaan ja toimintaan. Eräs asukas kuvasi tyytyväisyyttä elämäänsä näin: *”...elämä täällä sitten, siinä voi kyllä toivoa parannuksia aina. Sehän on meistä ihmisistä kiinni – sekä hoivattavista että hoivaajista.”*

Asukkaat kokivat kertomansa mukaan olonsa turvalliseksi henkilökunnan ja asuintoverien ansiosta. Eräs asukas kuvasi elämänlaatua ja hyvinvointia näin: *”...jos ajattelen kokonaisuutta, eiköhän se oo laadullista elämää, jos ihminen tuntee voivansa toteuttaa itseään ja että hänen olosuhteet ja oleminen ovat sellaista josta hän pitää – ettei joudu olemaan ja työskentelemään aivan aivan vastenmielisesti...”* Perusturvallisuus ja luottamus lisäävät yhteisöllisyyden tunnetta, sekä mahdollistavat asukkaiden ja henkilökunnan

yhteistyön kehittämistä. Haastattelemamme asukkaat olivat hyvin huumorintajuisia ja edelleen kiinnostuneita maailman menosta. Varmasti ainakin osa heistä lähtisi mielellään mukaan ideoimaan ja suunnittelemaan henkilökunnan kanssa entistä asukaslähtöisempää kulttuuritoimintaa.

Tällaisia asukkaita on varmasti palvelukeskuksessa paljon enemmänkin. Yhdessä suunnitteleminen ja tekeminen, edes pienimuotoisesti tukee asukkaan kokemusta osallisuudesta omassa ympäristössään. Sillä osallisuudessa on kysymys kuulumisesta johonkin (Jelli n.d.). Meriluoto ja Marila-Penttinen (2015) huomauttavat, että mikäli osallisuuden kokemukset olisivat edes mahdollisia, tulee tiettyjen edellytysten täytyttyä. Asukkaan tulisi kokea tulevansa kuulluksi ja tuntea, että hänen omat kokemuksensa ovat merkityksellisiä. Hänellä on myös oltava mahdollisuus sekä halu liittyä ryhmiin tai yhteisöihin. Tämän vuoksi asukkaalle on tarjottava mahdollisuus vaikuttaa ja toimia osallistuen yhteiseen päätöksentekoon. (Meriluoto – Marila-Penttinen 2015: 8.)

Luova vanhus voi olla monitaitoinen, jolloin hän kykenee käyttämään viisaasti persoonallisuutensa kaikkia puolia. Hän voi olla kuin leikkivä lapsi ja samalla viisas havainnoija sekä kehittäjä. Tällaista persoonallisuutta voitaisiin kutsua kypsäksi persoonallisuudeksi. Luova vanhus uskaltaa toimia leikinomaisesti tuntematta häpeää ja syyllisyyttä (Väänänen 2007: 61.) Asukkaiden elämäkokemusta ja monipuolista tietotaitoa kannattaakin hyödyntää kulttuuritoiminnan suunnittelussa heidän voimavarojensa ja halukkuutensa mukaan.

Eräs haastattelemistamme asukkaista totesi, että: ”*Jos jämähtää, ei oo vipinää.*” Hän kertoi ikänsä puolesta jäävänsä yleensä mieluusti oman huoneensa rauhaan, eikä oikein hoitajien houkuttelemanakaan ollut kovin innokas lähtemään talon tapahtumiin. Hänellä on kuitenkin aktiivinen omainen, jonka kanssa hänellä on yhteinen *vipinävihko*. Omainen kirjaa vihkoon tulevia, molempia kiinnostavia kulttuuritapahtumia, kuten näyttelyitä, joissa he käyvät yhdessä. Omaisten kutsuminen tapahtumiin ja esimerkiksi omaisten illat lisäävät asukaslähtöisyyttä ja omaisilta saatu tieto voi myös antaa henkilökunnalle uudenlaista näkökulmaa asukkaan arjen kulttuuriin.

Useat asukkaat kaipasivat säännöllistä ulkoilua. Nekin asukkaat, jotka eivät asuneet niin sanotussa muistisairaiden ryhmäkodissa, totesivat ulkoilun jääneen kokiessaan liikkumisen olevan huteraa ja kaatumisen pelottavan. Yksin ei uskallettu lähteä. Ulkoilun positiivisia vaikutuksia on kuvailtu Malinin (2010) tutkimuksessa muun muassa konkreettisina

vaikutuksina fysiologisiin toimintoihin, toimintakyvyn lisääntymisenä tai ennallaan pysymisenä, hyväntuulisuuksena, rauhoittumisena, vapauden tunteen kokemisena sekä sosiaalisten suhteiden ylläpitämisenä (Malin 2010: 55–56).

8.3 Yhteneväisyydet sekä erot henkilökunnan ja asukkaiden kokemuksissa

Kulttuuri ja luovuus eivät olleet asukkaille ja henkilökunnalle samankaltaisia käsitteitä. Asukkaiden mielestä kulttuuri ja luovuus limittyvät osaksi normaalia elämää, kun ne taas henkilökunnasta tuntuivat ainakin aluksi joltakin kovin juhlavalta ja paljon järjestelyjä vaativilta. Hyyppä ja Liikanen (2005) kertovat, että käytetyimpiä kulttuurin muotoja vanhus-tenpalveluyksiköiden ryhmämuotoisessa taide- ja kulttuuritoiminnassa ovat musiikki ja taiteilijavierailut. Seuraavina ovat kulttuuriretket ja kirjallisuus. (Hyyppä – Liikanen 2005: 137, 142.) Henkilökunta vaikuttikin käsittävän kulttuuritoiminnan usein juuri edellä mainitun kaltaisina aktiviteetteina, eikä ehkä ole vielä täysin sisäistänyt arjen kulttuurisuuden käsitettä osana hoitotyötä.

Haastatteluissa tuli kaiken kaikkiaan esiin enemmän yhteneväisyyksiä kuin eroavuuksia. Asukkaiden osallistumisinnostukseen vaikuttavat seikat olivat molempien ryhmien mielestä samankaltaisia. Asukkailla tähän voi omalta osaltaan vaikuttaa sekin, ettei halua vaatia omalle kohdalle erityisjärjestelyjä. Asukkaat ilmaisivat myös, etteivät he halua ”olla vaivaksi”, kun he kokivat hoitajilla olevan niin paljon muutakin työtä. Eräs haastattelemamme asukas totesikin, että ”*Ei voi tässä iässä enää vaatia, että voisi kaikkeen osallistua.*”

Molemmat ryhmät totesivat, ettei toimintaa suunnitella yhdessä. Ryhmäkotien tiloissa tapahtuva toiminta tapahtuu hoitajien aloitteesta ja talon yhteisiin tapahtumiin tarjotaan mahdollisuus osallistua. Siltikin Meriluoto ja Marila-Penttinen (2015) korostavat, että osallisuuden tukemisessa keskeistä on mahdollisuuksien luominen: jos ihminen haluaa toimia ja vaikuttaa, sille on oltava tilaa. Osallistuminen voi olla jollekin läsnä olemista tai kuuntelemista, toisen osallistuminen voi puolestaan näkyä toimintana. Osallistuminen ei kuitenkaan saa olla velvollisuus. Paras tapa tukea osallisuutta onkin luoda ja tarjota mahdollisuuksia, ei velvoittaa toimimaan. (Meriluoto – Marila-Penttinen 2015: 9.)

Yleisenä toiveena molemmilla ryhmillä oli, että esiintyjä ja tapahtumia saataisiin enemmän myös ryhmäkotien tiloihin. Haastatellut ryhmät arvelivat, että silloin osallistumisen kynnys huonompikuntoisilla ja ehkä myös passiivisemmilla asukkailla laskisi. Työntekijät

olivat työpaikan tarjoamaan yleiseen kulttuuritoimintaan pääosin tyytyväisiä, mutta toivottiin sen jalkautumista myös ryhmäkoteihin:

- *”Noo ainaki tän talon (palvelukeskus Wilhelmiinan) toimintaan oon aika tyytyväinen, mitä talolla on tarjota, mut ehkä talo itsessään voisi tuoda enemmän toimintaa myös tänne kotiryhmiin.”*
- *”No mä oikeesti tykkään kaikest toiminnast mitä tääl on ollu...oikeesti voisin lisätä semmosii kunnan tuokioita, et joku ylimääräinen tulis pitämään.”*

Asukkaatkin arvelivat, että osallistuisivat erilaiseen toimintaan herkemmin, jos toiminta tuotaisiin oman ryhmäkodin yhteisiin tiloihin.

9 Lopuksi

9.1 Eettisyys ja luotettavuus

Noudatimme opinnäytetyössä yleisiä tutkimuksen tekemistä koskevia eettisiä ohjeita ja hyvää tieteellistä käytäntöä, joihin kuuluvat esimerkiksi rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus sekä avoimuus ja objektiivisuus. Tärkeitä eettisiä periaatteita ovat myös tutkimukseen osallistuvien vapaaehtoisuus, henkilöllisyyden suojaaminen ja luottamuksellisuus. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös asianmukainen suunnittelu, toteutus ja raportointi. (Hirvonen 2006: 31; Sarvimäki 2006: 9.) Tutkimuksen uskottavuus perustuu tutkijan eettisiin ratkaisuihin ja hänen roolinsa tutkimuksessa on erittäin vastuullinen (Tuomi – Sarajärvi 2009: 132).

Ryhmähaastattelun eettisiä näkökohtia pohdittaessa on otettava huomioon tutkimuksen tarkoitus, tilaaja, tutkimukseen osallistujat sekä menetelmään liittyvät asiat (Pötsönen – Pennanen 1998: 15). Yleisesti ottaen muistisairaiden omat toiveet tai kiinnostuksen kohteet eivät tule aina välttämättä esille. Niitä ei ehkä osata kysyä tai ne jätetään jopa huomioimatta. Oma-aloitteisuuden vähentyessä muistisairas ei ehkä saa sanottua tai ilmaisua tunteitaan tai haluaan osallistua, kuten aikaisemmin. Pitkä kokemuksemme vanhustyöstä ja muistisairaiden kanssa työskentelystä, auttoivat meitä osaltaan varautumaan haasteisiin, joita todennäköisimmin saattaisimme kohdata. Sarvimäen (2006) mielestä kokemus myös auttaa huomaamaan, milloin esimerkiksi haastattelu on aiheellista keskeyttää tai pitää tauko. Erityisesti ikääntyneitä tutkittaessa on muistettava, ettei tutkimus saa aiheuttaa turhaa kärsimystä tai pahaa oloa. Se ei saa olla lisärasite eikä tuntua velvollisuudelta, johon tulee suostua esimerkiksi turvatakseen omat palvelunsa. (Sarvimäki 2006:11–12.)

Muistisairaiden henkilöiden tutkimuksessa pätevät kuitenkin samat yleiset eettiset periaatteet ja tutkimuseettiset lähtökohdat, kuin muussakin ihmistutkimuksessa. Dementoiva sairaus vaikuttaa henkilön toimintakykyyn, mutta ihmisarvoa se ei vähennä. Henkilö kykenee kommunikoimaan ja kertomaan itseään koskevista mieltymyksistä. Tutkimus-eettisten lähtökohtien soveltaminen on oma haasteensa tutkittaessa muistisairaahan ihmisen toimintaa. Tutkimuskysymysten asettelussa on hyvä pohtia, kuinka varmistetaan se, että

tutkimus todella etsii muistisairaansa omaa parasta. Usein tutkimukset lähestyvätkin muistisairaansa hyvää esimerkiksi omaishoitajan hyvinvoinnin kautta. (Topo 2006: 24–25.)

Myönteisesti ajatellen tämä opinnäytetyö mahdollistaa ja edistää muistisairaansa ihmisen oman äänen sekä mielipiteen saamista kuuluviin, ja tukee näin myös itsemääräämisoikeuden toteutumista. Muistisairaansa henkilöt ovat tutkimuksen kohteena erityisen haavoittuva ryhmä, minkä otimme opinnäytetyön toteuttamisessa huomioon. Toisaalta muistisairaansa oma ääni tulee harvoin kuulluksi esimerkiksi arjen toimintaa suunniteltaessa, vaikka tarkoituksena olisi kehittää asukkaiden osallisuutta edistäviä toimenpiteitä. Tästä syystä oli mielestämme eettisesti perusteltua keskittyä opinnäytetyössämme juuri muistisairaisiin ikäihmisiin. Haapalan (2015) mukaan muistisairaiden osallistaminen tutkimuksiin on vähäistä vallitsevien asenteiden vuoksi. Nämä asenteet ylläpitävät käsityksiä siitä, että muistisairaansa ovat kykenemättömiä tuottamaan totuudenmukaista tutkimustietoa. (Haapala 2015: 3.)

Lisäksi eettiset haasteet, kuten tietoon perustuvan tutkimussuostumuksen saaminen tai sairauden luomat haasteet haastattelussa, hankaloittavat muistisairaiden tutkimuksiin osallistamista. Heidän kohdallaan tutkimussuostumuksen lisäksi on haasteena myös suostumuksen ylläpitäminen. Enemmän olisi kuitenkin korostettava hyötyä, jota muistisairaiden tutkimukseen osallistamisella voidaan saavuttaa: arjen tukeminen, palvelujen kehittäminen tarkoituksenmukaisiksi ja niin muistisairaiden aseman kuin näkyvyydenkin edistäminen tutkimuksessa. (Haapala 2015: 5-6, 18–19, 58–63.)

Tutkimuksen tarkoituksen tulee olla selkeä tutkijoille ja haastatteluun osallistuville. Haastateltaville on selkeästi kerrottava haastattelun tavoite, mitä tietoa heiltä halutaan ja mihin tietoa käytetään. Lisäksi ryhmähaastattelussa kerättävän tiedon on oltava luottamuksellista. (Moilanen 1995: 57–58, 64; Pötsönen – Pennanen 1998: 15.) Tiedotimme opinnäytetyön tavoitteista ja toteutuksesta siihen osallistuville Palvelukeskus Wilhelmiinan työntekijöille ja asukkaille. Korostimme opinnäytetyön tutkimukseen osallistumisen olevan täysin vapaaehtoista. Osallistuvia asukkaita ja työntekijöitä pyydettiin ryhmähaastatteluiden alussa allekirjoittamaan henkilökohtainen tutkimussuostumus opinnäytetyöhön liittyvään aineiston keräämiseen. Informoimme osallistujia myös heidän oikeudestaan peruuttaa antamansa suostumus, milloin tahansa ilman erillistä perustelua.

Ryhmähaastattelut toteutettiin anonymisti, eikä tutkimukseen osallistuvilta kerätty henkilötietoja. Haastattelut nauhoitettiin aineiston litterointia varten ja nauhoitteet hävitetään

ja tuhotaan asianmukaisesti heti opinnäytetyön valmistumisen jälkeen, kuten kaikki opinnäytetyön yhteydessä saadut henkilöitä koskevat tiedot. Nauhoitimme haastattelut varmistaaksemme aineiston oikeellisuuden analysointivaiheessa. Tutkimukseen osallistuvilta pyydetyissä tutkimussuostumuksissa toimme esille myös nauhoittamisen perustelut. Huomioimme laadullisen aineiston raportoinnissa vaadittavan erityisen tarkkuuden, etteivät haastateltavat olisi tunnistettavissa raporttiin kirjatuihin lainauksista (Moilanen 1995: 64).

Laadullisen aineiston tulkinnan luotettavuus perustuu siihen, missä määrin tulkinnat vastaavat tutkimushenkilöiden tarkoittamia merkityksiä ja onko tutkija kyennyt tulkitsemaan vastauksia sivuuttaen omat ennakkokäsityksensä. Aineistosta on poimittava riittävästi otteita, jotta lukija voi nähdä tutkijan päätelmien pohjana olevat ilmaukset tai tapahtumaketjut. (Koivula 2002: 34.) Ryhmähaastattelun validiteetti liittyy siihen, miten luotettavasti ja oikein saadaan tietoja tutkittavista. Validiteetti riippuu siis pitkälti tutkijoiden ja ryhmän sitoutumisen intensiivisyydestä. Validiteettia voi parantaa antamalla osallistujien itse arvioida antamaansa kuvaa tutkimusaiheesta lyhyessä jälkikeskustelussa. (Pötsönen – Pennanen 1998: 14.) Kävimme ryhmähaastattelujen lopussa, ja osittain niiden keskelläkin, lyhyesti läpi haastattelun sisältöä ja saamaamme kuvaa tutkimusaiheesta. Näin saimme esitettyä useita arvokkaita jatkokysymyksiä.

Laadullisessa tutkimuksessa reliabiliteetilla tarkoitetaan aineiston käsittelyn ja analyysin luotettavuutta. Reliabiliteettikysymykset liittyvät ensisijaisesti siihen tutkimuksen vaiheeseen, jossa siirrytään empiirisestä aineistosta analyysin kautta tulkintaan. Aineiston käsittelyä ja analyysin luotettavuutta voidaan koetella esimerkiksi aineiston puolittamisella kahden tutkijan kesken. Ryhmähaastattelun tulokset ovat aina valikoituneen joukon mielipiteitä. Yleistyksiä tehtäessä on oltava varovainen ja otettava huomioon tutkimusaiheen luonne, ryhmien määrä ja osallistujien viiteryhmät. (Pötsönen – Pennanen 1998: 14.)

9.2 Yhteenveto

Kiinnostuimme kulttuurisesta vanhustyöstä käsitteenä Kohti luovaa arkea -hankkeen kanssa tehdyn yhteistyön myötä. Meitä kiinnosti erityisesti sen sisältämät mahdollisuudet toteuttaa yksilöllistä ja asiakaslähtöistä vanhustyötä, mahdollisuus tukea iäkkään oman näköistä elämää. Liikasen (2011) mielestä vanhustyöhön tarvittaisiin avointa ja luovaa ilmapiiiriä, joka innostaisi ja rohkaisi ikäihmisiä ottamaan käyttöön itsessään olevat voimavarat. Olemme hänen kanssaan yhtä mieltä siitä, että luovuus ei katoa ikääntyessä,

se on ihmisen elämään ja olemukseen kuuluva osa ja oikeus. (Liikanen 2011: 10.) Jokaisella ihmisellä tulee olla oikeus hyvään elämään myös iäkkäänä. Vanhuksella on oltava oikeus itse valitsemaansa sisältöön elämässään, ja hänestä huolta pitävien ammattihenkilöiden on edistettävä ja ylläpidettävä tätä oikeutta.

Työn lähtökohtana toiminut kulttuurinen vanhustyö on kulkenut jo pitkän matkan ja kehittynyt yhteiskuntamme kasvun myötä. Tämän vuosikymmenen alussa, Taiku -toimintaohjelman aikana, kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksista korostuivat teemat, joiden avulla ne oli mahdollista yhdistää normatiivisesti yksilön oikeuksiin sekä yhteisöllisyyden ja osallisuuden kasvattamiseen kulttuuritoimintojen keinoin. Maamme ensimmäinen kulttuurin hyvinvointiohjelma syntyi keskelle yhteiskunnallista muutosta.

Osallisuus ja yhteisöllisyys ovat EU:n kirjaamia yleisiä yhteiskuntapoliittisia tavoitteita, jotka ohjaavat päätöksentekoa ja rahoitusta. Vaikka niiden alkuperää ei aina edes tiedosteta, ne ovat keskeisiä tämän vuosituhatosen kulttuuripoliittisessa keskustelussa. (STM 2015: 35.) Osin tästäkin syystä taiteen ja kulttuurin katsotaan tänä päivänä olevan kaikille kuuluva perusoikeus. Kulttuurisella vanhustyöllä voidaan nähdä olevan merkitystä myös yhteisön tasolla osallisuuden kokemusten lisääjänä. Sillä on edellytys edistää hyvinvointia kasvattamalla esimerkiksi toisten ihmisten kohtaamista, tasa-arvoa ja yhteisöllisyyden tunnetta.

Kulttuuri ymmärretään arkikielessä edelleen helposti niin sanotuksi korkeakulttuuriksi, jonka ei koeta koskettavan omaa elämää. Arjen kulttuuri on tunnistettavampaa, sillä se sisältää jokapäiväisen elämämme perustan, kuten kodin, työn ja arjen elämän. Se on eloisaa arkea, jonka ihminen on luonut itsensä näköiseksi ja siksi tunnistettavaksi. Arjen kulttuurisuus tarkoittaa, että ihmiset voivat jokapäiväisessä arjessaan kokea ja tehdä elämänsä merkitykselliseksi ja mielekkääksi. Tämä puolestaan on edellytys henkiselle, fyysiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille. Vanhuksen hyvä arki on turvallista ja hänelle itselleen mielekästä laadukasta elämää. Se perustuu arjen kulttuuriin, jonka vanhus tunnistaa ja jossa hän voi hyödyntää omia voimavarojaan sekä vahvistaa niitä.

Opinnäytetyöstämme muodostui vahvasti työelämälähtöinen löydettyämme yhteistyökumppaniksi Miina Sillanpään Säätiön ja sen omistaman palvelukeskus Wilhelmiinan. Toteuttamamme alkukartoituksen myötä meille avautui mahdollisuus työstää oikeasti työelämää hyödyttävä opinnäytetyö. Opinnäytetyön tavoite oli kartoittaa kulttuurisen toiminnan nykytilannetta palvelukeskus Wilhelmiinan ryhmäkodeissa ja selvittää millaista

kulttuurista vanhustyötä siellä toteutetaan tällä hetkellä. Keräsimme ryhmähaastatteluiden avulla tietoa siitä, miten ryhmäkotien henkilökunta sekä asukkaat ymmärtävät kulttuurisen vanhustyön. Pyrimme myös selvittämään, voidaanko palvelukeskus Wilhelmiinan kulttuurista vanhustyötä kehittää asiakaslähtöisemmäksi ja millaisin toimenpitein.

Ryhmähaastatteluissa tuli kaiken kaikkiaan esiin enemmän yhteneväisyyksiä, kuin eroavuuksia. Henkilökunnalla ja asukkailla ei ollut kuitenkaan yhtenäistä näkemystä kulttuurista ja luovuudesta käsitteinä. Asukkaat näkivät nämä molemmat erottamattomana osana normaalia elämää. Henkilökunta taas liitti käsitteet johonkin erilliseen toimintaan, ei niinkään osaksi päivittäistä hoitotyötä ja arjen kulttuuria. Asukkaiden osallistumiseen vaikuttavat seikat olivat molempien ryhmien mielestä samankaltaisia. Samoin molemmat ryhmät totesivat, ettei toimintaa Wilhelmiinan ryhmäkodeissa suunnitella tällä hetkellä yhdessä. Ryhmäkotien tiloissa tapahtuva toiminta tapahtuu hoitajien aloitteesta ja talon yhteisiin tapahtumiin asukkaille tarjotaan mahdollisuus osallistua.

Tulevaisuudesta puhuttaessa suurin osa henkilökunnasta toivoi lisää koulutusta tai tukea luovien menetelmien käyttöön omassa työssään. Yhteisenä toiveena molemmilla ryhmillä oli, että esiintyjä ja tapahtumia saataisiin enemmän myös ryhmäkotien tiloihin. Sekä asukkaat että henkilökunta arvioivat, että tämä saattaisi laskea osallistumisen kynnystä.

9.3 Toimenpide-ehdotukset

Alkukartoituksesta saamamme tiedon valossa niin Wilhelmiinan asukkaat kuin työntekijätkin hyötyisivät kulttuurisen vanhustyön kehittämisestä. Jatkossa olisi hyvä kartoittaa laajemmin koko palvelukeskuksen tilannetta, jolloin kaikki asukkaat ja henkilökunta pääsisivät vaikuttamaan sekä kehittämään omannäköistään ja entistä asiakaslähtöisempää kulttuurista vanhustyötä. Seuraavassa esittelemme esimerkkeinä muutamia toimintamalleja, joiden avulla palvelukeskus Wilhelmiinassa olisi mahdollista kehittää arjen kulttuurisuutta sekä toiminnan asiakaslähtöisyyttä.

Kaikkeen kehittämiseen tarvitaan innokkuutta ja vapaaehtoisuutta. Henkilökunnasta tulisi etsiä niin sanottuja innostajia tai muutosagentteja, jotka veisivät asiakaslähtöisen kulttuuritoiminnan sanomaa keskelle arkea. Engströmin (2013) tutkimuksessa todettiin asukkaiden arjen laadun parantuvan, henkisen hyvinvoinnin kohentuvan sekä toimijuuden ja osallisuuden lisääntyvän taiteen ja kulttuurin vaikutuksella. Hoitohenkilökunta

myös näki asukkaat uudessa valossa sekä koki vanhusten hoitotyön arvostuksen kasvavan. Hoitoyhteisössä havaittiin yhteisöllisyyden lisääntymistä ja laitospöytätyön vähentymistä. (Engström 2013: 21.)

Kuten elävässä elämässä, myös hoitoyksiköissä arki ja niin sanotut laitusrutiinit voidaan katkaista vuorottelemalla arjen ja juhlan välillä. Hoitoyksiköiden juhlat lisäävät yhteenkuuluvuuden tunnetta, yhdessä tekemisen tarvetta ja yhdessä kokemisen iloa (Hyypä – Liikanen 2005: 151, 153). Tasaisen arjen voi katkaista pienilläkin asioilla ja tehdä arjesta juhlaa. Salon muistiyhdistys ry:n (2015) Kulttuurin keinoin muistisairauden haasteita päin (2012–2014) -hankkeessaan kehittämä ”Arjen kulttuurin ideakansio vanhustyöhön” sisältää vuosikellon malliin rakennettuna arjen kulttuuritoiminnan ideoita ja aineksia koko vuodelle. Ideakansio on rakennettu nimenomaan ympärivuorokautisen hoidon tarpeita ajatellen. Vuosikello huomioi yksikön omat tapahtumat, kalenterijuhlat, arjen työt sekä vanhuksen omat merkitykselliset tapahtumat ja asiat. (Salon muistiyhdistys ry 2015: 3.) Tällainen vuosikello on oiva esimerkki toimintamallista, jolla kulttuurista vanhustyötä voidaan tuoda suunnitelmallisesti ja asiakaslähtöisesti osaksi päivittäistä arkea. Vuosikello auttaa ja antaa ideoita jokaiselle työntekijälle arjen kulttuurisuuden kehittämiseksi.

Taiku -toimintaohjelmankin 2010–2014 yksi tavoite oli, että kulttuuri- ja taideharrastukset sekä toimet kulttuuritarpeiden yksilölliseksi tyydyttämiseksi olisivat osa hoito- ja palvelusuunnitelmaa. Toimintaohjelmassa todettiin, että hoitolaitosten usein jäykät päiväohjelmat tarvitsisivat uudenlaista sosiokulttuurista toimintaa, joka toisi asiakkaille mielekästä sisältöä elämään. Hoitoympäristön viihtyisyys ja kodinomaisuus tukevat lisäksi hoidon tuloksia ja henkilökunnan hyvinvointia. (Liikanen 2011: 25.) Osallistumisen hurmaa (2012–2014) -projektissa kehitettiin työkaluja entistä rikkaamman arjen kulttuurin rakentamiseen. Esimerkiksi asukkaan henkilökohtainen kulttuurisuunnitelma auttaa huomioimaan asukkaan omia kiinnostuksen kohteita. Tätä kautta häntä voidaan ohjata hänelle ominaiseen ja mieleiseen toimintaan. Toimiakseen kulttuurisuunnitelman tulisi olla kiinteä osa hoito- ja palvelusuunnitelmaa ja näin helposti löydettävissä. Kulttuurimyönteisellä maaperällä ja johdon myönteisellä asenteella kulttuurisen työotteen käyttämiseen on helpompaa sitoutua. (Suni 2014: 1, 5.) Osallistumisen hurmaa -toimintamallin henkilökohtaisen kulttuurisuunnitelman avulla henkilökunnan olisi mahdollista tukea jokaisen asukkaan arjen kulttuuria yksilöllisesti.

Jos asukkaille halutaan tuottaa heidän kiinnostuksiaan vastaavaa kulttuuritoimintaa, on tämä mahdollista toteuttaa palvelukeskuksen arkeen liitettävällä henkilökohtaisella kulttuurisuunnitelmalla. Ideaalitulanteessa henkilökunta päivittäisi kulttuurisuunnitelmaa aktiivisesti ja hyödyntäisi sitä myös kulttuuri- ja taidetoimintaa tilattaessa. Kulttuurisuunnitelman aktiivinen hyödyntäminen tukisi myös uuden vanhuspalvelulain mukaisesti ikään-tyneen mahdollisuutta vaikuttaa hänelle järjestettävien sosiaali- ja terveyspalvelujen sisältöön ja toteuttamistapaan.

Lähteet

Engström, Asta 2013. Hoitotyöntekijöiden näkemyksiä taiteesta ja kulttuurista vanhus-ten hoitotyössä. Pro Gradu -tutkielma. Gerontologia ja kansanterveys, Jyväskylän yliopisto, Terveystieteiden laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Haapala, Nelli 2015. Muistisairaana osallisuus laadullisessa tutkimuksessa: teoreettinen tutkimus laadullisten tiedonkeruumenetelmien soveltuvuudesta muistisairaalle. Sosiaalityön Pro Gradu, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Lapin yliopisto. Verkkodokumentti. <<https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61952>>. Luettu 7.3.2016.

Hakonen, Sinikka 2003. Teorian ja ammattikäytännön vuoropuhelu. Teoksessa Marin, Marjatta – Hakonen, Sinikka (toim.): Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus. 111–121.

Hiltunen, Anna-Kaisa n.d.. Sanasto. Kulttuurivähemmistöprojekti. Taidemuseoalan kehittämisyksikkö Kehys. Valtion taidemuseo.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.

Hirvonen, Ari 2006. Eettisesti hyvä tutkimus. Teoksessa Hallamaa, Jaana – Launis, Veikko – Lötjönen, Salla – Sorvali, Irma (toim.): Etiikkaa ihmistieteille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Tietolipas 211. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 31–49.

Huhtinen-Hildén 2015. Kohti luovaa arkea. Verkkodokumentti. <http://www.helsinki.fi/kaupunkitutkimus/dokumentit/Kickoff05022015/esitykset/HUHTINEN-HILDEN_Kohti_luovaa_arkea.pdf>. Luettu 25.9.2015.

Hyypä Markku T. 2013. Kulttuuri pidentää ikää. Helsinki: Duodecim.

Hyypä, Markku T. – Liikanen, Hanna-Liisa 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita.

Häyhä, Laura 2013: Hoitajien näkemyksiä huumorista muistisairaiden ihmisten hoitotyössä. Terveystieteiden Pro Gradu, Terveystieteiden laitos, Oulun yliopisto. Verkkodokumentti. <<https://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201311201888.pdf>>. Luettu 30.10.2016.

Häyrynen, Simo 2007. Onko kulttuuri saavutettavissa? Teoksessa Nuutinen, Teija (toim.): Elämänilon välähdyksiä. Taiteen ja vanhustyön kohtaamisia. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja, C: 24. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. 83–92.

Jelli n.d.. Osallisuus -sanastoa. Jelli järjestötietopalvelu. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. Verkkodokumentti. <<http://www.jelli.fi/osallisuus/osallisuusaineistoa/osallisuus-sanasto/>>. Luettu 15.5.2016.

Kananen, Jorma 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, Jorma 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Keronen, Merja 2013. Asiakslähtöisyys – olennainen tekijä sosiaalihuollossa. Tesso sosiaali- ja terveystieteellinen aikakauslehti. Verkkodokumentti. <<http://tesso.fi/artikkeli/asiakslahtoisyys-olennainen-tekija-sosiaalihuollossa>>. Luettu 4.12.2015.

Koivula, Ulla-Maija 2002. Osa I: Opinnäytetyön muotoja ja menetelmällisiä vaihtoehtoja. Teoksessa Koivula, Ulla-Maija – Suihko, Kristiina – Tyrväinen, Jari: Mission: Possible. Opas opinnäytteen tekijälle. Pirkanmaan ammattikorkeakoulun julkaisusarja C. Oppimateriaalit. Nro 1. 2. uudistettu painos. Tampere: Pirkanmaan ammattikorkeakoulu. 1–63.

Kuntoutus n.d. Tutkimus ja kehittäminen: Kuntoutus. Miina Sillanpään Säätiö. Verkkodokumentti. <<https://www.miinasillanpaa.fi/hankkeet/kuntoutus/>>. Luettu 18.3.2016.

Lehmuskoski, Antero – Kuusisto-Niemi, Sirpa 2012. Asiakslähtöiset ja vaikuttavat sosiaalipalvelut. Opas sosiaalihuollon käsitteelliseen tarkasteluun. Helsinki: THL.

Liikanen, Hanna-Liisa 2003. Taide kohtaa elämän – Arts in Hospital -hanke ja kulttuuri-toiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Helsinki: Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalipolitiikka.

Liikanen, Hanna-Liisa 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1. Helsinki: Opetusministeriö.

Liikanen, Hanna-Liisa 2011. Ikääntyminen ja kulttuuri. Kohti Seniorikulttuuria. Ikäinstituutti. Oraita 1/2011. Helsinki: Ikäinstituutti.

Liikanen, Hanna-Liisa 2013. Taidetta ja työniloa. Kulta -tutkimus 2012–2013. Mikkeli: Etelä-Savon Kulttuurirahasto

Malin, Minna-Helena 2010. ”Kyl maar siin sit kesä aikaan rupee liikkumaan, ku siin on noit polkuikin tehty...” – Viherympäristön aktivoivat vaikutukset ikäihmisten palvelutaloyhteisössä. Maisterintutkielma. Helsingin yliopisto, Maataloustieteiden laitos, Puutarhatiede. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Meriluoto, Taina – Marila-Penttinen, Leena 2015. Mikä osallisuus, mikä kokemusasiantuntijuus? Teoksessa Meriluoto, Taina – Marila-Penttinen, Leena – Lehtinen, Essi (toim.) Osallisuus. Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. 6–31.

Metropolia 2014. Kohti luovaa arkea – kulttuurinen vanhustyö asiakslähtöisessä toimintakulttuurissa. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Verkkodokumentti. <<http://www.metropolia.fi/palvelut/hankeyhteistyotutkimus-ja-kehityshankkeet/arvokasikae/>>. Luettu 25.9.2015.

Moilanen Liisa 1995. Ryhmähaastattelu työyhteisössä. Tiedonkeruun ja vaikuttamisen väline. Helsinki: Työterveyslaitos.

- Pötsönen, Riikka – Pennanen, Pirjo 1998. Osa I: Ryhmähaastattelun esittely. Teoksessa Pötsönen, Riikka – Välimaa, Raili (toim.): Ryhmähaastattelu laadullisen terveystutkimuksen menetelmänä. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja 9/1998, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 1–18.
- Rosenlöf, Anna-Mari (toim.) 2014. Rakenteita ratkomassa. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja. Turku: Taiteen edistämiskeskus.
- Salon muistiyhdistys ry (toim.) 2015. Arjen kulttuurin ideakansio vanhustyöhön. Salon Muistiyhdistys ry, Kulttuurin keinoin muistisairauden haasteita päin -projekti 2012–2014. Salo: Salon muistiyhdistys ry.
- Sarvimäki, Anneli 2006. Vanhustenhuollon tutkimus ja tutkimusetiikka. Teoksessa Stakesin julkaisuja: Eettiset kysymykset vanhustenhuollon tutkimuksessa. Helsinki: Stakes. 9–13.
- Stakes 1999. Sosiaali- ja terveydenhuollon laadunhallinta 2000-luvulle. Valtakunnallinen suositus. Helsinki: Stakes.
- STM 2010. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 2015. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:17. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Suni, Satu (toim.) 2014. Osallistumisen hurmaa toimintamalli. Kotka: Palvelutaloyhdistys Koskenrinne ry.
- Suomen Geronomiliitto ry 2014. Geronomi AMK kompetenssit. Suomen Geronomiliitto ry. Verkkodokumentti. <<http://www.suomengeronomiliitto.fi/geronomi/kompetenssit>>. Luettu 6.12.2015.
- Suomi, Asta 2003. Menetelmällisyyden perusteluja. Teoksessa Marin, Marjatta – Hakonen, Sinikka (toim.): Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus. 107–110.
- Säätiö n.d. Miina Sillanpään Säätiö. Verkkodokumentti. <<https://www.miinasillanpaa.fi/saatio/>>. Luettu 4.12.2015.
- Taikusydän 2016a. Taustaa. Turun Ammattikorkeakoulu. Verkkodokumentti. <<http://taikusydän.turkuamk.fi/info/>>. Luettu 20.5.2016.
- Taikusydän 2016b. Terveyttä kulttuurista ry. Turun ammattikorkeakoulu. Verkkodokumentti. <<http://taikusydän.turkuamk.fi/info/osatoteuttajat/terveytta-kulttuurista-ry/>>. Luettu 20.5.2016
- Topo, Päivi 2006. Dementiaoireisten sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden tutkimus ja tutkijan ammattitaito. Teoksessa Topo, Päivi (toim.): Eettiset kysymykset vanhustenhuollon tutkimuksessa. Seminaari 26.1.2006. Stakesin työpapereita 21/2006. Helsinki: Stakes. 24–29.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valtonen, Anu 2005. Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvoori ja Liisa Tiittula (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 223–241.

Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Virtanen, Petri – Suoheimo, Maria – Lamminmäki, Sara – Ahonen, Päivi – Suokas, Markku 2011. Matkaopas asiakaslähtöiseen sosiaali- ja terveystalveluiden kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011. Helsinki: Tekes.

Välmaa, Raili – Mäntyranta, Taina 1998. Osa III: Ryhmähaastattelu tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Pötsönen, Riikka – Välmaa, Raili (toim.): Ryhmähaastattelu laadullisen terveystutkimuksen menetelmänä. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja 9/1998, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 75–83.

Väänänen, Seppo 2007. Luovuus ja taide vanhusten hoitotyön mahdollisuutena muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa Nuutinen, Teija (toim.): Elämän ilon välähdyksiä. Taiteen ja vanhustyön kohtaamisia. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja, C: 24. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. 60–69.

Wilhelmiina 2014. Wilhelmiina – koti palvelujen keskellä. Miina Sillanpään Säätiö. Verkodokumentti. <<http://www.wilhelmiina.fi/wilhelmiina/>>. Luettu 4.12.2015.

Saatekirje ryhmäkotien henkilökunnalle

Hyvä vastaanottaja,

Opiskelemme Metropolia Ammattikorkeakoulun vanhustyön koulutusohjelmassa geronomeiksi ja teemme parhaillaan opinnäytetyötä, joka käsittelee kulttuurista vanhustyötä – sen merkitystä ja sen hyödyntämistä arjessa. Miina Sillanpään Säätiön omistama palvelukeskus Wilhelmiina toimii opinnäytetyön tutkimus- ja toteutuskohteena. Opinnäytetyötämme ohjaa VTT, lehtori Tuula Mikkola Metropolia Ammattikorkeakoulusta.

Tarkoituksemme on tehdä alkukartoitus säätiön suunnittelema kehittämissankkeelle. Tulevan kehittämissankkeen tarkoituksena on kulttuurin hyödyntämisen ja asukaslähtöisen kulttuurin tuottamisen vahvistaminen. Kiinnostus painottuu erityisesti kulttuurin mahdollisuuksien hyödyntämiseen arjen työssä ja asukkaiden toiminnassa, korostaen asiakaslähtöisyyttä sekä asiakaslähtöisen toiminnan kehittämistä.

Opinnäytetyön toisena yhteistyökumppanina toimii Metropolia Ammattikorkeakoulun koordinoima kaksivuotinen ”Kohti luovaa arkea - kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisessä toimintakulttuurissa tutkimus- ja kehittämissanke”. Sen yhtenä keskeisenä tavoitteena on lisätä ymmärrystä luovuuden, osallistavan musiikki- ja taidetoiminnan, sekä kulttuuria arvostavan näkökulman merkityksestä ja mahdollisuuksista syventää asiakaslähtöistä toimintakulttuuria vanhustyössä. Ajatuksena on, että kokemuksia analysoimalla pystytään vaikuttamaan käytänteiden juurtumiseen ja saadaan vanhustyön arkeen uudenlaisia mahdollisuuksia kulttuurisen vanhustyön keinoin. Kohti luovaa arkea -hanke hyödyntää tämän opinnäytetyön tuloksia omassa tutkimuksessaan.

Opinnäytetyön tavoitteet ja toteutus

Opinnäytetyön tavoitteena on kartoittaa kulttuurisen toiminnan nykytilannetta palvelukeskus Wilhelmiinan ryhmäkodeissa. Tarkastelemme opinnäytetyön tutkimuksessa, millaista kulttuurista vanhustyötä Wilhelmiinassa tehdään tällä hetkellä? Miten kulttuurisia työmenetelmiä hyödynnetään ryhmäkodeissa tai miten työyhteisö tukee sitä? Entä mikä on asukkaiden sekä henkilökunnan näkemys, ja mitä he toivovat tulevaisuudelta?

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen ja aineistonkeruumenetelmänä käytetään teemahaastattelua sekä osallistuvaa havainnointia. Teemahaastattelujen aineistonkeruu toteutetaan ryhmähaastatteluina, joita järjestetään kaksi (2) henkilökunnalle ja yksi (1) asukkaalle. Ryhmähaastattelut toteutetaan anonyymisti ja niihin osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Osallistuvilta pyydetään henkilökohtainen suostumus opinnäytetyöhön liittyvän aineiston keräämiseen. Suostumus on oikeus peruuttaa milloin tahansa ilman erillistä perustelua.

Tutkimuksessa ei käsitellä haastateltavien yksityisyyttä koskevia tietoja ja mahdolliset esille nousevat yksityisyyteen liittyvät tiedot ovat ehdottoman salassa pidettäviä. Tutkimuksen toteuttajilla on salassapito- ja vaitiolovelvollisuus. Henkilötietoja käsitellään luottamuksellisesti ja niitä käytetään vain tutkimustamme varten. Opinnäytetyön yhteydessä saadut henkilöitä koskevat tiedot hävitetään ja tuhoetaan hankkeen päätyttyä.

Lähetämme Teille ohessa teemahaastattelun rungon, jotta voitte tutustua siihen ennen haastattelua.

Ystävällisin terveisin, Eija Bentaboula ja Erica Winter

Henkilökunnan teemahaastattelun runko

Taustatiedot

- Ikä
- Koulutus, ammatti
- Työkokemus vanhustyöstä (yhteensä ja nykyisessä paikassa)
- Ryhmäkoti

Vanhustyön kulttuuritoiminnalle annettuja merkityksiä ryhmäkodeissa

- Mitä kulttuuri mielestänne on? Mitä ajatuksia herää käsitteistä kulttuuri ja taide?
- Kokemuksia luovasta toiminnasta vanhustyössä (musiikki, taide, osallistava, sosio-kulttuurinen toiminta)
- Mitä luovuus on ja mitä se merkitsee sinulle henkilökohtaisesti?
- Mikä on mielestäsi luovuuden merkitys vanhustyössä?
- Miten kulttuuri ja taide näkyvät ryhmäkodeissa?
- Kuinka kulttuuri näkyy ja toteutuu tavallisessa arjessa? Miten päivä normaalisti vietetään?
- Miten luovuutta hyödynnetään arjen toiminnassa? Millä tavoin se näkyy asukkaiden elämässä?
- Millaisia luovia menetelmiä ryhmäkodeissa käytetään? Miten työyhteisö tukee luovuutta?
- Suunnitellaanko toimintaa yhdessä? Ketkä suunnittelevat ja kenen aloitteesta? Osallistuvatko asukkaat itse suunnitteluun? Talon tapahtumien asukaslähtöisyys?
- Hyödynnetäänkö elämänhistorian kartoitusta yksilöllisyyden huomioimiseksi ryhmäkodissa asuessa? Asukkaan mahdollisuus toteuttaa itselleen tärkeitä asioita?
- Mikä merkitys kulttuuritoiminnalla, harrastuksilla, uskonnolla tai arkisilla askareilla on?

Kulttuurisen toiminnan toteutuminen ja sen merkitykset asukkaalle (elämänlaadun kannalta)

- Yhteistyökumppanit, hoitajien järjestämät ”tuokiot”, vapaaehtoiset toimijat
 - kuka tekee, mitä ja milloin?
- Onko toiminnan järjestämiselle esteitä? Mitä?
- Osallistuvatko asukkaat talon ulkopuolisiin tapahtumiin ja millaisiin?
- Millaisia vaikutuksia toiminnalla on päivärytmiin?
- Voivatko asukkaat vaikuttaa päivärytmiin (omannäköinen arki)? Mitkä päivän tapahtumat ovat tärkeitä?
- Minkä verran asukkaat ovat vuorovaikutuksessa ja tekemisissä keskenään? Tapahtuuko ystävystymistä? Käykö asukkailla vieraita?
- Kulttuurisen toiminnan merkitys asukkaalle hoitajan näkökulmasta? Onko toiminnassa nähtävissä positiivisia/negatiivisia piirteitä?
- Miten kulttuurisen toiminnan nähdään vaikuttavan asukkaiden osallisuuteen tai elämänlaatuun? Lisääkö hyvää oloa/tyytyväisyyttä?
- Osallistuvatko asukkaat mielellään toimintaan ja millaisia odotuksia heillä on? Kielteydytäänkö toiminnasta ja miksi?
- Kulttuurisen toiminnan merkitys työntekijälle? Hoitajien oma suhde kulttuuriin/kulttuuriseen toimintaan? Kulttuuristen työmenetelmien osaaminen ja hallinta?
- Miten kulttuurinen toiminta vaikuttaa omaan työhön? Hyödynnetäänkö työntekijöiden omia taitoja ja mieltymyksiä työssä?
- Yhteisöllisyys ja osallisuuden kokemusten luominen, lisääkö toiminta yhteisöllisyyttä?

Hoitajien näkemykset ja toiveet kulttuuriselle toiminnalle

- Mitä muuttaisit nykyisessä kulttuuritoiminnassa? Mitä säilyttäisit?
- Visioi tulevaisuuden näkymiä: Miten yksilöllisyys ja asukaslähtöisyys toteutuisivat kulttuuritoiminnassa paremmin?
- Aiheena kulttuuri ja taidetoiminta (toiveet, kehittämissuhteet, sitoutuminen koulutus), sana on vapaa!

Saatekirje ryhmäkodin asukkaalle

Hyvä ryhmäkodin asukas,

Opiskelemme geronomeiksi Metropolia Ammattikorkeakoulussa. Teemme palvelukeskus Wilhelmiinassa opinnäytetyön, jossa tutkimme kulttuuria ja vanhustyötä. Siksi meitä kiinnostaa, mitä kulttuuri merkitsee sinulle? Kuinka kulttuuri näkyy sinun elämässäsi tai arjessasi? Ja mitä toiveita mahdollisesti asetat tulevaisuudelle?

Miina Sillanpään Säätiö suunnittelee kehittämishankkeen aloittamista palvelukeskus Wilhelmiinassa. Sen on tarkoitus tulevaisuudessa vahvistaa kulttuurin hyödyntämistä ja asukaslähtöisyyttä. Sen takia me toteutamme nyt alkukartoituksen.

Selvitämme Wilhelmiinan ryhmäkodeissa tapahtuvan kulttuurisen toiminnan nykytilaa. Haluamme kysyä myös ryhmäkotien asukkaiden mielipiteitä aiheesta ja teidän toiveitanne tulevaisuuden suhteen.

Tutkimus toteutetaan ryhmähaastatteluina. Me haastattelemme sinua ja muita asukkaita ryhmässä. Haastattelu tehdään maanantaina x.x.2016. Myös hoitajia haastatellaan ryhmässä. Ryhmähaastatteluun osallistuminen on sinulle täysin vapaaehtoista.

Haastattelu tehdään anonyymisti. Tämä tarkoittaa, että emme kerää henkilötietoja. Osallistuneita ei pysty tunnistamaan tutkimuksesta tai sen raportista. Me noudatamme salassapito- ja vaitiolovelvollisuutta. Henkilöitä koskevat tiedot hävitetään ja tuhotaan tutkimuksen raportin valmistuttua. Opinnäytetyötämme ohjaa VTT, lehtori Tuula Mikkola koulustamme.

Wilhelmiinan lisäksi teemme yhteistyötä ”Kohti luovaa arkea” -hankkeen kanssa. Koulumme Metropolia johtaa tätä hanketta. Sen keskeinen tavoite on lisätä kulttuurin merkityksen ja asiakaslähtöisen vanhustyön mahdollisuuksien ymmärtämistä. ”Kohti luovaa arkea” -hanke hyödyntää meidän tutkimuksemme tuloksia omassa tutkimuksessaan.

Toivomme sinun tulevan mukaan ryhmähaastatteluun ja kertovan meille arvokkaan mielipiteesi.

Ystävällisin terveisin, Eija Bentaboula ja Erica Winter

Asukkaiden teemahaastattelun runko

Taustatietoja sekä oma suhde kulttuuritoimintaan

- Ikä?
- Kuinka kauan olette asunut Wilhelmiinassa?
- Ryhmäkoti?
- Mitä luovuus mielestänne on?
- Mitä kulttuuri on mielestänne?
- Seuraatteko
 - lehtien kulttuurisivuja?
 - television kulttuuriohjelmia?
- Oliko lapsuudenkodissanne taidetta tai kulttuuria?
- Oletteko harrastanut jotakin taide- tai kulttuuritoimintaa?
 - nuorena
 - aikuisena
- Oletteko osallistuneet johonkin muuhun toimintaan?
- Mitä muita kiinnostuksen kohteita tai harrastuksia teillä on?
- Oletteko itse hankkinut itsellenne taidetta, kirjoja tms.?
- Teettekö mielellänne käsitöitä?

Kulttuuritoiminta talossa

- Onko täällä talon puolesta tapahtumia, joihin osallistutte?
- Osallistutteko mielellään erilaiseen toimintaan?
 - Jos ette, miksi?

- Wilhelmiinassa järjestetyt tapahtumat tai toiminta
 - Mitä odotuksia teillä on?
 - Täytyvätkö ne useimmiten?
- Järjestetyn toiminnan tai tapahtumien hyvät ja huonot puolet?
- Koetteko tapahtumien tai toiminnan
 - Lisäävän sisältöä arkeenne?
 - Lisäävän hyvää oloa tai tyytyväisyyttä?

Kulttuuritoiminta muualla

- Osallistutteko kulttuuritapahtumiin talon ulkopuolella/kaupungilla?
- Käyttekö (tai kävisittekö) mielellänne esim. teatterissa, konserteissa, kirkossa, kesätorilla tai Suomenlinnassa?
- Mahdollisesti jossakin muualla, missä?

Asukaslähtöisyys

- Miten te tai läheisenne pystytte vaikuttamaan hoidon toteutukseen tällä hetkellä?
- Suunnitellaanko täällä yhdessä toimintaa tai tapahtumia?

Asukkaiden teemahaastattelun runko

- Onko teitä pyydetty osallistumaan suunnitteluun tai oletteko osallistuneet?

Arki ja Elämänlaatu

- Miten koette elämänne ryhmäkodissa? Oletteko tyytyväinen täällä?
- Millainen kuntonne on? Millainen mielialanne on?
- Miten pärjätte, tarvitsetteko paljon apua?
- Tunnetteko olonne turvalliseksi?
- Kuinka vietätte normaalisti päivänne?
- Voitteko itse vaikuttaa päivärytmiin?
- Mitkä tapahtumat ovat tärkeitä päivän tai viikon aikana?
- Mitä haluaisitte lisää arkipäivään?
- Onko jotakin, mitä kaipaatte kovasti?
- Mitkä asiat ovat teille tärkeitä?
- Onko teillä mahdollisuus toteuttaa näitä asioita täällä asuessanne?
- Mikä on mielestänne elämänlaatua ja hyvinvointia?

Sosiaaliset suhteet - Ystävät, tuttavat, omaiset ja muut läheiset

- Koetteko itsenne yksinäiseksi?

- Sosiaaliset suhteet Wilhelmiinan ulkopuolella?
 - Käykö teillä vieraita? Omaisia, ystäviä?
 - Pidättekö itse yhteyttä muualla asuviin ystäviin?
- Sosiaaliset suhteet täällä Wilhelmiinassa?
 - Onko täällä helppo tutustua ihmisiin?
 - Oletteko ystävystyneet muiden asukkaiden kanssa?
- Henkilökunta
 - Onko henkilökunta mukavaa?
 - Luotatteko heidän ammattitaitoonsa?
 - Ovatko he kiinnostuneita elämänhistoriastanne?
 - Huomioidaanko yksilölliset mieltymyksenne ryhmäkodissa asuessa?

Näkemykset ja toiveet kulttuuriselle toiminnalle

- Mitä muuttaisitte nykyisessä kulttuuritoiminnassa?
- Entä mitä säilyttäisitte?
- Toiveita tai kehittämissuhteita kulttuuri- ja taidetoimintaan?
- Onko jotakin muuta mitä haluaisitte sanoa?

Tutkimussuostumuslomake haastateltavalle

Tutkimukseen osallistumissuostumus

Olemme Metropolia Ammattikorkeakoulun geronomiopiskelijoita ja teemme opinnäytetyötä liittyen kulttuurin hyödyntämiseen vanhustyössä. Tarkoituksenamme on tehdä alkukartoitus Miina Sillanpään säätiön tulevalle kehittämishankkeelle. Tavoitteemme on selvittää, millaista kulttuurista vanhustyötä palvelukeskus Wilhelmiinan ryhmäkodeissa toteutetaan. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimii palvelukeskus Wilhelmiinan lisäksi "Kohti luovaa arkea - kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisessä toimintakulttuurissa" -tutkimus- ja kehittämishanke, joka hyödyntää tämän opinnäytetyön tuloksia omassa tutkimuksessaan.

Tutkimuksemme on luonteeltaan laadullinen. Tutkimus toteutetaan ryhmähaastatteluilla. Tutkimusaineiston analysointia varten haastattelut tullaan äänittämään. Tutkimuksessa noudatetaan hyvää ja eettistä tutkimustapaa. Tutkimuksen toteuttajilla on salassapito- ja vaitiolovelvollisuus. Henkilötietoja käsitellään luottamuksellisesti ja niitä käytetään vain tutkimustamme varten. Äänitallenteita saavat käsitellä vain tutkimuksen tekevät opiskelijat ja niitä tullaan käyttämään ainoastaan tutkimustarkoituksessa. Tutkimuksen valmistumisen jälkeen tallenteet hävitetään. Tutkittavien tunnistettavat ominaisuudet häivytetään eikä tutkimukseen osallistuneita ole mahdollista tunnistaa tutkimuksen tuloksista. Tutkimuksessa ei käsitellä tutkittavien yksityisyyttä koskevia tietoja ja mahdolliset esille nousevat yksityisyyteen liittyvät tiedot ovat ehdottoman salassa pidettäviä. Tutkimuksessa syntyvä aineisto säilytetään turvallisessa paikassa ja vain tutkimuksen toteuttajilla on lupa käsitellä aineistoa. Tutkimuksen valmistumisen jälkeen saatu aineisto hävitetään.

Ennen tutkimukseen suostumista Teillä on oikeus saada halutessanne lisätietoa tutkimuksesta. Allekirjoituksen jälkeen Teillä on oikeus ilman erillisiä perusteluja peruuttaa tutkimussuostumus sekä rajoittaa saamiemme tietojen käyttämistä tutkimuksessamme. Opinnäytetyön on tarkoitus valmistua viimeistään 31.10.2016. Valmis työ tulee olemaan ladattavissa ja luettavissa ammattikorkeakoulujen sähköisestä arkistosta verkko-osoitteessa www.theseus.fi viimeistään 31.12.2016.

Annamme mielellämme lisätietoja ja vastaamme mahdollisiin kysymyksiin!

Osallistumissuostumus

Olen lukenut yllä olevan kuvauksen tutkimuksesta ja suostun osallistumaan kuvailtuun tutkimukseen. Ymmärrän oikeuteni ja tiedostan, mihin annan suostumukseni.

Allekirjoittamalla osallistumissuostumuksen suostun myös tutkimustilanteen nauhoittamiseen litterointia varten.

Paikka ja aika: _____

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Osallistumissuostumuksesta tehdään omat kappaleet tutkimuksen toteuttajille ja tutkimuksessa haastateltavalle.

Tutkimuksen toteuttajien yhteystiedot:

Eija Bentaboula
eija.bentaboula@metropolia.fi

Erica Winter
erica.winter@metropolia.fi

Ohjaavan opettajan yhteystiedot:

Tuula Mikkola
Hyvinvointi ja toimintakyky
Sofianlehdonkatu 5 B, 00610 Helsinki
PL 4032, 00079 Metropolia
puh. 020 783 5905
tuula.mikkola@metropolia.fi

Liitteen otsikko

Liitteen sisältö